

Slovosled reflexivního sě závislého na přechodníku ve staročeské bibli 1. redakce

Pavel Kosek, Radek Čech, Olga Navrátilová

20. mezinárodní setkání mladých lingvistů

Olomouc 2019

MUNI
ARTS

Východiska

Výzkumný projekt (2017–2019)

- analýza českých pronominálních (en)klitik
- podpořeno GA ČR GA17-02545S, 2017–2019
- badatelský tým:

Radek Čech (Ostrava), Olga Navrátilová, Pavel Kosek (Brno)

Cíle projektu

- analýza vývoje českých pronominálních (en)klitik ve starších biblích

Objekty výzkumu projektu

- pronominální (en)klitika tantum („stálé příklonky“)

mi

ti

si

sě (> se)

tě

ho (< jho < jeho)

mu (< jmu < jemu)

- heterogenní skupina
  - rozdílný původ
  - rozdílná funkční morfologie

Cíle přednášky

1. hlavní vývojové trendy slovosledu českých enklitik
2. možné slovosledné pozice pronominálních enklitik
3. slovosledné pozice reflexivního *sě* závislého na **přechodníku** ve staročeské bibli 1. redakce

Enklitika v historické češtině

A. větná enklitika, tj. archaické enklitické formy:

li, si/s, tě/ti/ť, že/ž

B. slovní enklitika:

1. pronominální formy

mi, si, ti; ho, mu, sě (> se), tě

2. formy préteritálního auxiliáru

sg. 1. os. *nesl jsem*   2. os. *nesl jsi/s*

3. formy kondicionálního auxiliáru

sg. 1. os. *nesl bych*   2. os. *nesl by*

Vlastnosti reflexivního *sě*

- ze všech pronominálních enklitických forem nejvyšší frekvence
- na pomezí mezi zájmenem a volným morfémem
  - prostředek intranzitivizace *ohnout – ohnout se*
  - slovotvorný prostředek *sejít – sejít se*
  - prostředek deagentizace (pasivizace) *stavět – stavět se, odsuzovat – odsuzovat se, léčit – léčit se* (mediopasivum)
- zájmenná forma, která se proměnila ve stálé enklitikon až během historického vývoje

Nejnovější přehled funkcí v perspektivě historického vývoje češtiny Pergler (2016).

Slovosledné vlastnosti *sě* závislého na VF v stč. bible 1. redakce (Kosek, Čech, Navrátilová, Mačutek 2018b).

Slovosled slovních (en)klitik v historické češtině (Ertl 1924, Kosek 2011)

I. postiniciální pozice (2P)

II. kontaktní nebo verbálně adjacentní (VA) pozice

III. pozice (en)klitika uprostřed klauze / fráze bez kontaktu se svým syntakticky nadřazeným výrazem – mediální izolovaná pozice

V našem výkladu jsou slovosledné pozice II. and III. souborně označovány jako „nepostiniciální pozice“.

Slovosled slovních (en)klitik **závislých na verbu finitu (VF)** v historické češtině (Ertl 1924, Kosek 2011)

Demonstrováno Ertlovými (1924) dokladovými větami (nebo jejich variantami), které se skládají z následujících frází:

starý strom

skácel se

rázem

v zahradě

Ad I. postiniciální pozice (2P) I

1. Tato pozice je běžná v klauzích, jejichž první člen je tvořen jednoslovnou frází (včetně předložky a jména):

(1) a. [rázem] se [starý strom] [v zahradě] [skácel]

b. [v zahradě] se [starý strom] [skácel] [rázem]

2. Jestliže je před maticovou větou umístěna přechodníková fráze (viz (1c.)) nebo zanořená (vedlejší) věta (viz (1d.)), pak je (en)klitikon umístěno za první přízvučné slovo/frázi v maticové větě:

(1) c. [[Byv podtat,] [rázem] se [starý strom] [v zahradě] [skácel]]

d. [[Když byl podtat,] [rázem] se [starý strom] [v zahradě] [skácel]]

Ad I. postiniciální pozice (2P) II

3. Jestliže je první fráze rozvitá (tvořená dvěma a více členy), pak se (en)klitikon může objevit:

a) za prvním přízvučným slovem první fráze (tzv. 2W pozice – Halpern 1995), jak ukazuje doklad (1e.)

(1) e. [starý]₁ se₂ [strom]₁ [rázem]₃ [**skácel**]₂ [v zahradě]₄

b) za první rozvitou frází (tzv. 2D pozice – Halpern 1995), jak ukazuje doklad (1f.)

(1) f. * [starý strom]₁ se₂ [rázem]₃ [**skácel**]₂ [v zahradě]₄

Ad II. kontaktní pozice

a) postpozice (postverbální pozice) (en)klitika po jeho syntakticky nadřazeném výrazu (= regent (en)klitika):

- (2) a. [*starý strom*]₁ [*skácel se*]₂ [*v zahradě*]₃ [*rázem*]₄ – mediální postverbální p.
b. [*starý strom*]₁ [*v zahradě*]₂ [*rázem*]₃ [*skácel se*]₄ – finální p.

b) antepozice (preverbální pozice) (en)klitika před jeho regentem:

- (2) c. [*starý strom*]₁ [*rázem*]₂ [*se skácel*]₃ [*v zahradě*]₄ – mediální preverbální p.
d. [*starý strom*]₁ [*v zahradě*]₂ [*rázem*]₃ [*se skácel*]₄ – prefinální p.

Ad III. mediální izolovaná pozice

- pozice (en)klitika uprostřed klauze bez kontaktu se svým regentem
- badatelé zkoumající (en)klitika v současné češtině považují takové pozice za výsledek působení pragmatických faktorů (Franks – King 2000: 112–114)

(3) [*starý strom*]₁ [*rázem*]₂ se [*v zahradě*]₃ [*skácel*]₄

Slovosled slovních (en)klitik **závislých na jiném výrazu než VF** v historické češtině (Toman 2000, Kosek 2011)

Demonstrováno Tomanovými (2000) dokladovými větami (nebo jejich variantami), které se skládají z následujících frází:

objevení se – komety – na jižním nebi

tyto požadavky – opakovaně – ozývající se

udělit mu – vánoční prémii

- v případě, že regentem (en)klitika je **substantivum**, pak jen kontaktní pozice:

(4) a. ... [**objevení se komety na jižním nebi**]... (Toman 2000: 161)

b. * ... [komety na jižním nebi **se objevení**] ... (Kosek 2011: 270) **jen historická čeština**

c. * ... [komety **se na jižním nebi **objevení****] ...

- v případě, že regentem (en)klitika je (dějové) **adjektivum** anebo **přechodník**, je možná jak kontaktní, tak izolovaná pozice (postiniciální?)

(5) a. ... tyto [opakovaně **se ozývající**] požadavky... (Toman 2000: 162)

b. ... tyto požadavky [**ozývající se opakovaně**]... (Kosek 2011: 266–268)

c. ... tyto požadavky [opakovaně **ozývající se**]... (Kosek 2011: 266–268)

d. ... tyto [**na venkově se opakovaně ozývající**] požadavky... (Toman 2000: 162)

e. ... tyto [**se opakovaně ozývající**] požadavky... (Toman 2000: 162)

g. ...*tyto **se naše [opakovaně ozývající]** požadavky... (Toman 2000: 163)

V případě, že regentem (en)klitika je **infinitiv**, pak je nutno odlišovat:

1. Enklitikon je umístěno v rámci své fráze (jak kontaktní, tak izolovaná p.)

(6) a. *Předsedové se rozhodli [udělit mu vánoční prémie]* (Toman 2000: 163)

b. *Předsedové se rozhodli [vánoční prémie mu udělit]*

c. *Předsedové se rozhodli [mu udělit vánoční prémie]* (Toman 2000: 163)

d. *Předsedové se rozhodli [raději mu vánoční prémie **neudělit**]*

2. Enklitikon je umístěno mimo hranice své fráze – clitic climbing (jak kontaktní, tak izolovaná p.)

(6) e. *Předsedové se mu včera rozhodli [udělit vánoční prémie]* (Toman 2000: 163)

f. ... že předsedové se mu rozhodli [udělit vánoční prémie] ... (Kosek 2011: 264)

Jazykový materiál

- první redakce staročeské bible (ze 2. pol. 14. stol.),
- zachována v mladších (evidovaných) opisech
  - *Bible olomoucká*, 1417 (BiblOl),
  - *Bible litoměřicko-třeboňská*, 1411–1414 (BiblLitTřeb).
- vydaná V. Kyasem a jeho kolegy či následovníky (Kyas, ed. 1981, 1985, 1988; Kyas, Kyasová, Pečírková, eds. 1996; Pečírková et al., eds. 2009),
- analyzované knihy
  - Nový zákon: Matoušovo evangelium (Mt), Lukášovo evangelium (Lk), Skutky apoštolů (Sk), Zjevení sv. Jana (Zj)
  - Nový zákon: Genesis (Gn), Kniha Jób (Job), Sírachovec (Sir), Kniha Izajáš (Iz)
- překlady porovnány s latinským pretextem (Vulgáta – BiblVul).

Výsledky

	<i>mi</i>	%	<i>si</i>	<i>ti</i>	<i>t'</i>	%	<i>ho</i>	<i>mu</i>	%	<i>sě</i>	%	<i>tě</i>	%
verbum finitum	264	98,1	0	0	30	100	6	7	87,5	2067	83,4	400	81,5
infinitiv	8	3	0	0	0	0	0	1	12,5	136	5,5	15	3
participium (přechodník)	5	18,6	0	0	0	0	0	0	0	200	8,1	22	4,5
adjektivum	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12	0,5	0	0
substantivum	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
supinum	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0,1	0	0
předložková fráze	0	0	0	0	0	0	0	0	0	51	2,1	54	11
modifikováno (sám sě)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10	0,4	0	0
Σ	269		0	0	30		6	8		2478		491	

Tabulka 1 Frekvence dokladů pronominálních (en)klitik v staročeské bibli 1. redakce (se zvláštním zřetelem k syntaktické funkci jejich regenta)

Metodologický problém – jak anotovat?

- pozice ve frázi, jejíž hranice (en)klitikon nemůže opustit

iniciální – postiniciální – mediální – prefinální – finální

- pozice (en)klitika a jeho regenta (přechodníku)

kontaktní (antepozice, postpozice) – izolovaná

Pozice ve frázi I

A. Iniciální

- (7) a. *A když [sě **postiece**] hospodinu slúžiechu, tanul jim duch svatý a řka:...* BibLitTřeb Sk 13,2 – na levé periférii fráze – iniciální?? (preverbální)
- b. *ministrantibus autem illis domino [et **ieiunantibus**] dixit spiritus sanctus...* BibVul
- (8) a. *A inhed velikým hlasem vece: „Vstaň prostě na své nohy!“ A [[jakž to brzo svatý Pavel vece,] tak [sě inhed ten nemocný **vzchopiv**,] počě choditi]* BibLitTřeb Sk 14,9 – na levé periférii fráze – iniciální?? (izolováno)
- b. *dixit magna voce surge super pedes tuos rectus [et **exilivit**] et ambulabat* BibVul
- (9) a. *A když [sě tak **zlobiece**] brojiechu, bojě sě tribunus, aby svatého Pavla mezi sobú nerozsápali, přikáza rytieřóm, aby jeho polapiece z prostředka i vedli jeho na tvrzi* BibLitTřeb Sk 23,10 – na levé periférii fráze – iniciální?? (izolováno)
- b. *et cum [**magna dissensio**] facta esset timens tribunus ne discerperetur Paulus ab ipsis iussit milites descendere et rapere eum de medio eorum ac deducere eum in castra* BibVul

Pozice ve frázi II

B. Postiniciální

- (10) *Vida pak böh {...} sželilo sě jemu, že člověka učinil na zemi, a dotčen jsa bolestí vnitř v srdci a [vystřiehaje sě budúcie věci] vecě a řka:...* BiblOl Gn 6,5–7 – **postiniciální (postverbální)**
b. *videns autem deus {...} paenituit eum quod hominem fecisset in terra et tactus dolore cordis intrinsecus delebo inquit...* BiblVul **v latinském pretextu schází ekvivalent**
- (11) a. [*Pak sě navrátiv sám k sobě,*] *vecě:...* BiblOl Lk 15,17 – **postiniciální (preverbální)**
b. [*in se autem reversus*] *dixit...* BiblVul
- (12) a. *Ale vy milujte své nepřátely a dobře jim čiňte a nepojičejte ničehož [za to sě nadějíce,] i bude vašě mzda mnohá a budete synové vrchnieho* BiblOl Lk 6,35 – **postiniciální (preverbální)**
b. *verum tamen diligite inimicos vestros et bene facite et mutuum date [nihil inde sperantes] et erit merces vestra multa...* BiblVul
- (13) a. [*A tu sě drahně o to pohádavše,*] *svatý Pavel a svatý Barnabáš rozešla sta sě rózno* BiblLitTřeb Sk 15,39 – **postiniciální (izolováno)**
b. [*Facta est autem dissensio*] *ita ut discederent ab invicem et Barnabas quidem assumpto Marco navigaret Cyprum* BiblVul

Pozice ve frázi III

Postiniciální × iniciální?

- (14) a. *A [my sě ku plutí **připravivše**,] ot toho města Thyra připluli smy do toho města Ptolomaida...*
BibLitTřeb Sk 21,7 – **postiniciální ? / na levé periferii fráze – iniciální???** (izolováno)
- b. *[nos vero navigatione **explicita**] a Tyro descendimus Ptolomaida...* BibVul

Pozice ve frázi 2W × 2D

- (15) a. *Jimžto sě také živa ukázal po svém umučení ve mnohých dolíčení, [přes čtyřicát dnův **jim** sě **zjevujě**] a mluvě jim o království božiem* BibLitTřeb Sk 1,3 – **postiniciální (preverbální) 2D ambigní**
- b. *quibus et praebuit se ipsum vivum post passionem suam in multis argumentis [per dies quadraginta **apparens** eis] et loquens de regno dei...* BibVul
- (16) a. *Potom když bylo nazajtrie, [[jich] sě [kniežata]] **sebravše** [a starosty a mistři v Jeruzalémě, Annas, kniežě kněžský, a Kaifáš, Allexander a Jonannes a což jich koli bylo z národa kněžského,]] kázali jě vyvésti,...* BibLitTřeb Sk 4,5–7 – **postiniciální (izolováno) 2W ambigní**
- b. *Factum est autem in crastinum [ut **congregarentur** principes eorum et seniores et scribæ in Hierusalem et Annas princeps sacerdotum et Caiphas et Iohannes et Alexander et quotquot erant de genere sacerdotali] et statuentes eos in medio interrogabant In qua virtute aut in quo nomine fecitis hoc vos?* BibVul

Pozice ve frázi IV

B. Mediální

(17) a. *Podkopávají domy za tmy, [jako ve dne **smluvivše** sě spolu;] neviděli sú světla* BiblOl Jb 24,16 – mediální (postverbální)

b. *Perfodit in tenebris domos [sicut in die **condixerant** sibi] et ignoraverunt lucem* BiblVul

(18) a. [*Tehdy **rozhněvav** sě hospodář] vecě panoši svému:...* BiblOl Lk 14,21 – mediální – postiniciální??? (postverbální)

b. [*Tunc **iratus** pater familias] dixit servo suo...* BiblVul

(19) a. *I stalo sě jest, když sobě bájechu a mezi sobú pytašta, [tehdy **přiblíživ** sě Ježíš,] jdieše s nima, L24,16 ale jich oči biešta zadržěně, aby jeho nepoznali* BiblOl Lk 24,15 – mediální – postiniciální??? (postverbální)

b. *Et factum est dum fabularentur et secum quaererent et [ipse Jesus **adpropinquans**] ibat cum illis...* BiblVul

Pozice ve frázi V

C. Prefinální

(20) a. *Vycházejí jich robata jako stáda a [jich mládenci veselé sě hrajíce,] držíce buben a húsle,...*
BiblOl Jb 21,11–13 – **prefinální (preverbální)**

b. *Egrediuntur quasi greges parvuli eorum et [infantes eorum **exultant lusibus**] tenent tympanum et citharam...* BiblVul

(21) a. *[[Tehda svatý Petr sám k sobě sě navrátiv] i vece:]... BiblLitTřeb Sk 12,11 – **prefinální – postiniciální???** (preverbální)*

b. *[et Petrus ad se reversus] dixit...* BiblVul

Pozice ve frázi VI

D. Finální

(22) *Tehdy Isák leče se i je se velmi diviti a [viec, [než by mohl tomu věřiti,] **podiviv se**] vecě:...* BiblOl Gn 27,33 – **finální (postverbální)**

b. *Expavit Isaac stupore vehementi et [ultra [quam credi potest] **admirans**] ait...* BiblVul

(23) a. *[[Protož vy všickni **obrátiece se**] přidtež ke mně] a nenaleznu mezi vámi žádného smyslného* BiblOl Jb 17,10 – **finální – postiniciální???** (**postverbální**)

b. *[Igitur vos omnes **convertimini**] et venite et non inveniam in vobis ullum sapientem* BiblVul

(24) a. *A v tu hodinu potřásla se země tak velmi, že [desátá část města **obořivši se**] padla...* BiblOl Zj 11,13 – **finální (postverbální)**

b. *Et in illa hora factus est terrae motus magnus [et decima pars civitatis cecidit...]* BiblVul

latinský pretext nemá ekvivalent

(25) a. *[Tehdy Ježíš **obrátiv se**] a uzřev ji, vecě:...* BiblOl Mt 9,22 – **finální – postiniciální???** (**postverbální**)

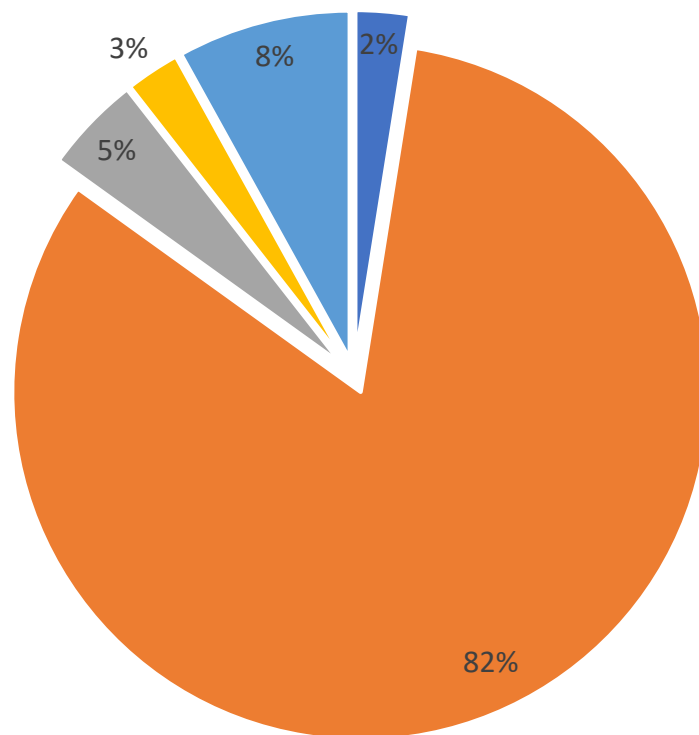
b. *[At Iesus **conversus**] et videns eam dixit...* BiblVul

	iniciální poz.	postiniciální p.	mediální p.	prefinální p.	finální p.	Σ
Gn	0	18	0	0	0	18
Jb	0	32	1	1	3	37
Sir	0	8	0	0	2	10
Iz	0	3	0	0	0	3
Mt	0	14	2	0	1	17
Lk	0	27	5	1	6	39
Sk	5	53	1	3	4	66
Zj	0	9	0	0	1	10
Σ	5	164	9	5	17	200
%	2,5 %	82 %	4,5 %	2,5 %	8,5 %	

Tabulka 2 Pozice sě závislého na přechodníku v BiblOl a BiblLitTřeb

Pozice sě ve frázi přechodníku

■ iniciální ■ postiniciální ■ mediální ■ prefinální ■ finální

Regentem přechodník – sě

A. Kontaktní

Postverbální

- (10) *Vida pak bóh {...} sželilo sě jemu, že člověka učinil na zemi, a dotčen jsa bolestí vnitř v srdci a [vystřiehaje sě budúcie věci] vecě a řka:...* BiblOl Gn 6,5–7 – **postverbální (postiniciální)**
- (17) a. *Podkopávají domy za tmy, [jako ve dne **smluvivše** sě spolu;] neviděli sú světla* BiblOl Jb 24,16 – **postverbální (mediální)**
- (22) *Tehdy Isák leče sě i jě sě velmi diviti a [viec, [než by mohl tomu věřiti,] **podiviv** sě] vecě:...* BiblOl Gn 27,33 – **postverbální (finální)**
- (23) a. *[[Protož vy všickni **obrátiece** sě] přidtež ke mně] a nenaleznu mezi vámi žádného smyslného* BiblOl Jb 17,10 – **postverbální (finální – postiniciální???)**

Preverbální

- (7) a. *A když [sě **postiece**] hospodinu slúžiechu, tanul jim duch svatý a řka:...* BiblLitTřeb Sk 12,2 – **preverbální (iniciální)**
- (11) a. *[Pak sě **navrátiv** sám k sobě,] vecě:...* BiblOl L 15,17 – **preverbální (postiniciální)**
- (12) a. *Ale vy milujte své nepřátely a dobře jim čiňte a nepojičejte ničehož [za to sě **nadějíce**,] i bude vašě mzda mnohá a budete synové vrchnieho* BiblOl L 6,35 – **preverbální (postiniciální)**
- (20) *Vycházěj jich robata jako stáda a [jich mládenci veselé sě **hrajíce**,] držiece buben a húsle,...* BiblOl Jb 21,11–13 – **preverbální (prefinální)**

Regentem přechodník – sě

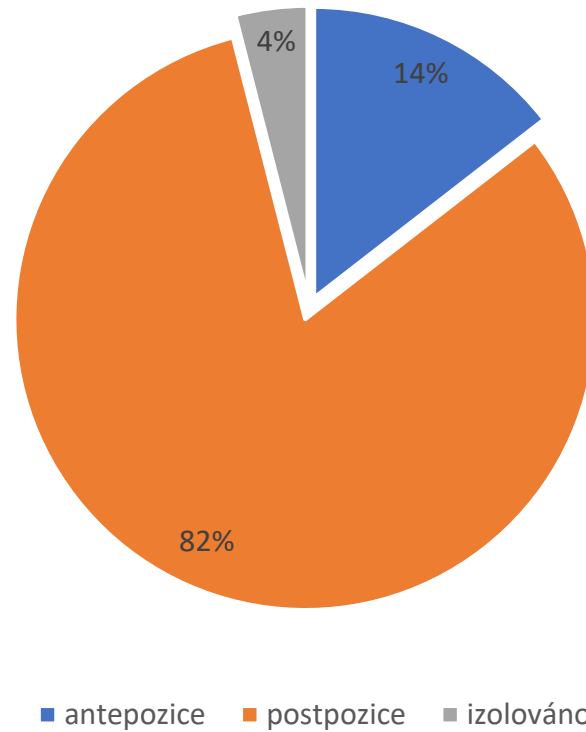
B. Izolováno

- (8) a. *A inhed velikým hlasem vece: „Vstaň prostě na své nohy!“ A [[jakž to brzo svatý Pavel vece,] tak [sě inhed ten nemocný **vzchopiv**,] počě choditi]* BibLitTřeb Sk 14,9 – **izolováno** (na levé periferii fráze – iniciální??)
- (13) a. *[A tu sě drahně o to **pohádavše**,] svatý Pavel a svatý Barnabáš rozešla sta sě rózno* BibLitTřeb Sk 15,39 – **izolováno** (postiniciální)
- (14) a. *A [my sě ku plutí **připravivše**,] ot toho města Thyra připluli smy do toho města Ptolomaida...* BibLitTřeb 21,7 – **izolováno** (postiniciální ? / na levé periferii fráze – iniciální??)

	kont. – antepozice	kontaktní – postpozice	izolováno	Σ
Gn	4	14	0	18
Jb	5	32	0	37
Sir	0	10	0	10
Iz	0	3	0	3
Mt	3	14	0	17
Lk	3	36	0	39
Sk	14	45	7	66
Zj	0	9	1	10
Σ	29	163	8	200
%	14,5 %	81,5 %	4 %	

Tabulka 3 Pozice sě a přechodníku v BiblOl a BiblLitTřeb

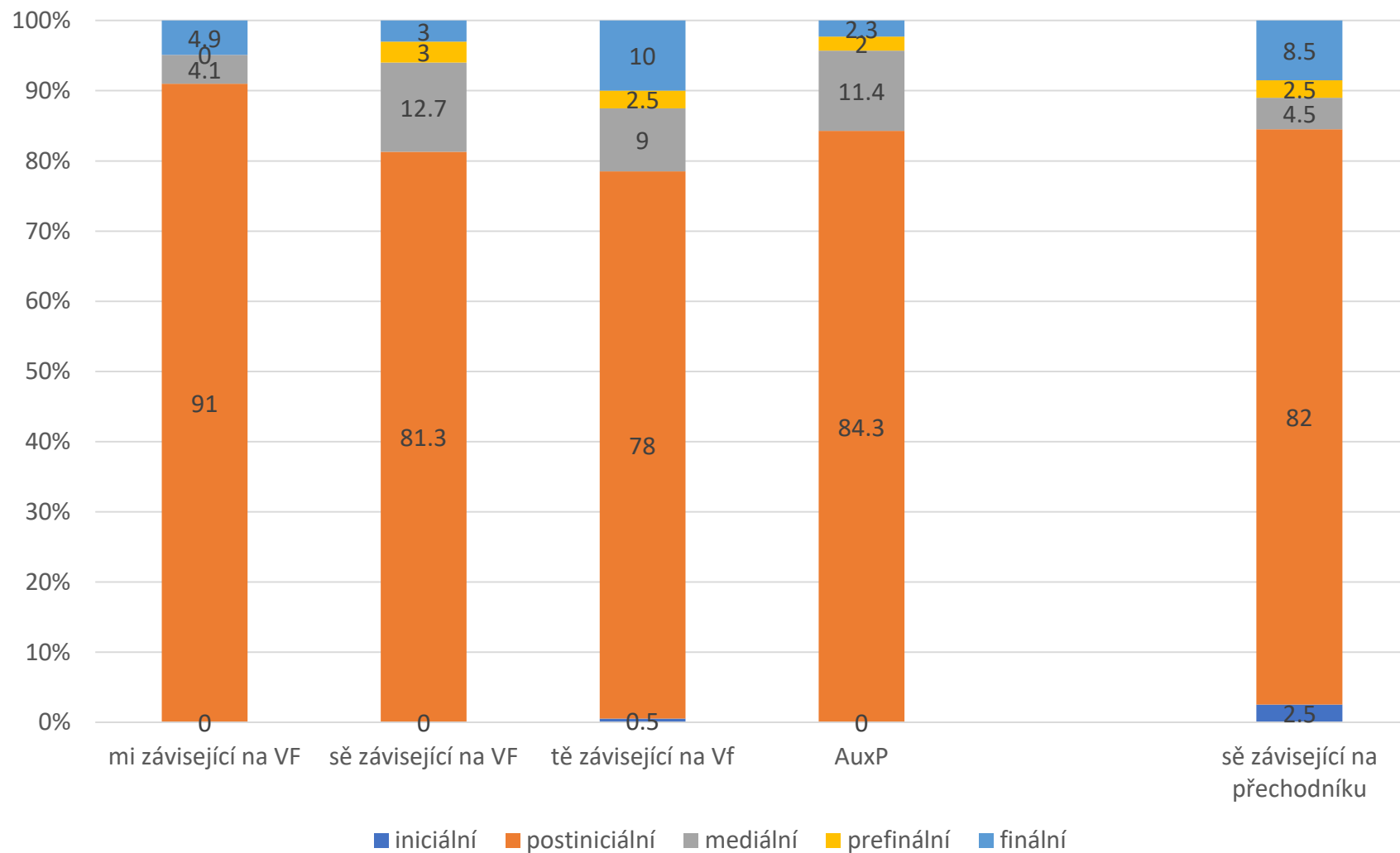
Pozice sě a přechodníku

Závěry

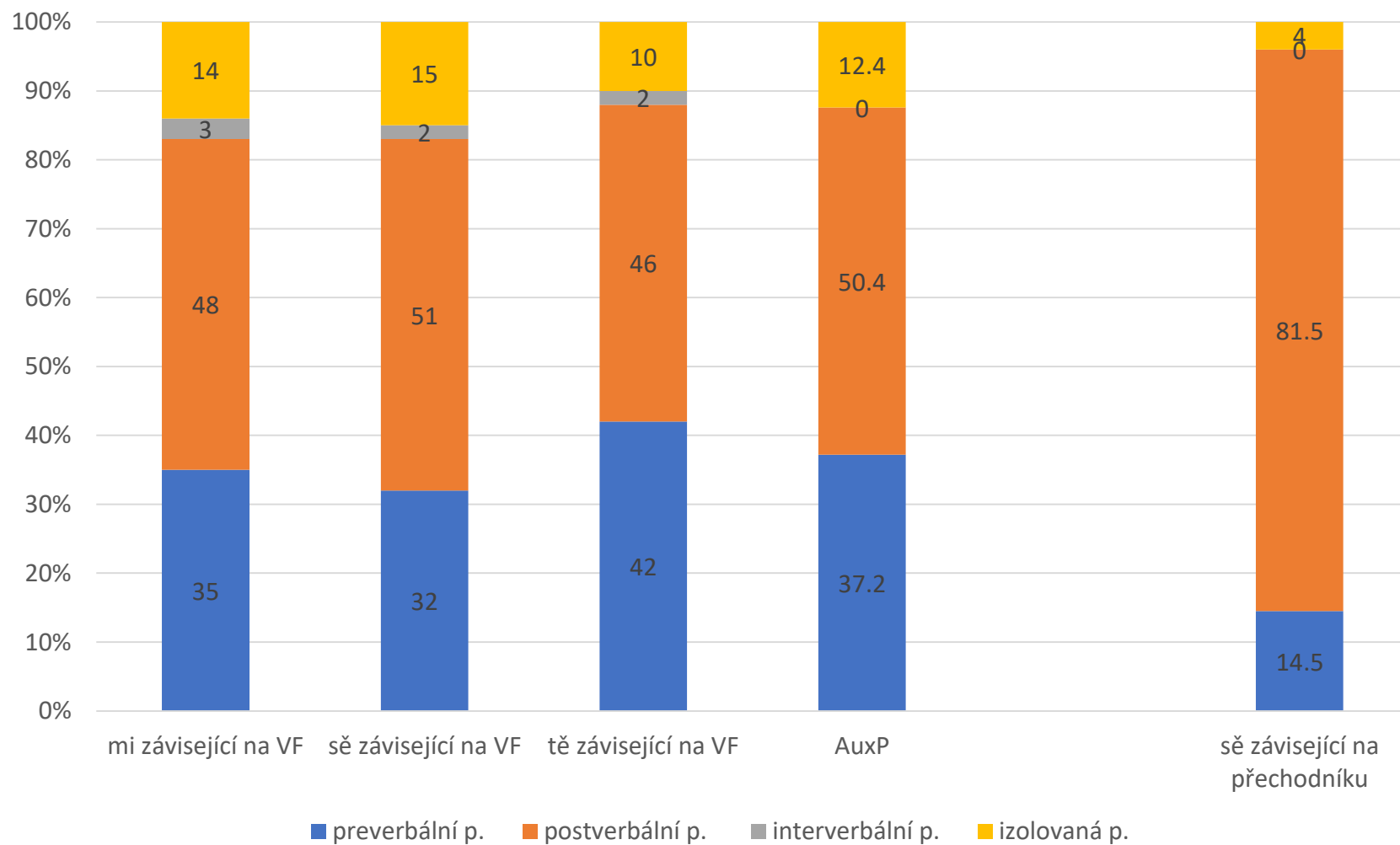
- mezi zjištěnými doklady dominují případy
  - postiniciální pozice,
  - kontaktní pozice,
- dominující postiniciální pozice symptomem (en)klitičnosti sě,
- kontaktní pozice
  - velká část dokladů je tvořena krátkými frázemi,
  - koresponduje s pozorováním, že pronominální enklitika závislá na formě, která není VF, inklinují historické češtině ke kontaktnímu slovosledu (Kosek 2011: 265–267),
- zjištěný stav je ve shodě se specifickým rysem biblického překladu – (en)klitika závislá na VF v BiblOl a BiblLitTřeb inklinují ke kontaktním pozicím (na rozdíl od (en)klitik závislých na VF však sě závislé na přechodníku silně tenduje k postpozici).

Klauzální pozice (en)klitik – proporce

Slovosledná pozice (en)klitika a jeho regenta – proporce

APENDIX

Literatura

- Avgustinova, T., Oliva, K. 1997. On the nature of the Wackernagel position in Czech. In Junghanns, U., Zybatow, G. (eds.). *Formale Slavistik*. Frankfurt a. M: 25–47.
- BiblVul = Wordsworth, White, (eds.). 1889–1898, 1954. *Nouum testamentum domini nostri Iesu Christi Latine I–III*. Oxford. = *Biblia sacra iuxta vulgatam versionem ad codicum fidem iussu Pii PP. XI. Librum Genesis I–XI*. 1926–1957. Rome.
- Dittmann, R. 2012. *Dynamika textu Kralické bible v české překladatelské tradici*. Olomouc.
- Ertl, V. 1924. Příspěvek k pravidlu o postavení příklonek. *Naše řeč* 8(9) 257–268; 8(10) 293–309.
- Franks, S., King, T.H. 2000. *A Handbook of Slavic Clitics*. Oxford.
- Gebauer, J. 1896. *Historická mluvnice jazyka českého III/1. Tvarosloví – skloňování*. Praha.
- Gebauer, J. 1929. *Historická mluvnice jazyka českého IV. Skladba* (Trávníček, F., ed.). Praha.
- Gebauer, J. 1906. *Historická mluvnice jazyka českého III/1. Tvarosloví – časování*. Praha.
- Halpern, A. 1995. *On the Placement and Morphology of Clitics*. Stanford.
- Havránek, B. 1928. *Genera verbi v slovanských jazycích 1*. Praha.
- Junghanns, U. 2002. Klitische Elemente im Tschechischen: eine kritische Bestandaunahme. In Daiber, T. (ed.), *Linguistische Beiträge zur Slavistik IX*. München. Sagner: 117–150.
- Karlík, P., Nekula, M., Pleskalová, J. (eds.). 2016. *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha.
- Kosek, P. 2018. Die Wortstellung des Konditionalauxiliars in der altschechischen Olmützer Bibel. *Zeitschrift für slavische Philologie* 74 (1), 1–29.
- Kosek, P. 2017a. Die Wortstellung des Präteritum-Auxiliars in den ältesten tschechischen Prosatexten. *Zeitschrift für Slawistik* 62(4), 621–646.
- Kosek, P. 2011. *Enklitika v češtině barokní doby*. Brno.
- Kosek, P., Čech, R., Navrátilová, O. 2019. The influence of the word-order of the Latin Vulgata on the word-order of the Old Czech pronominal enclitics. *DSSL Proceedings* (zasláno k publikování).
- Kosek, P., Čech, R., Navrátilová, O. 2018a. Slovosled staročeských pronominálních enklitik závislých na VF ve staročeské bibli 1. redakce. *Slavia*, 87(1-3), 189–204.
- Kosek, P., Čech, R., Navrátilová, O. 2018b. Starobylá dativní enklitika „mi“, „si“, „ti“ ve staročeské bibli 1. redakce. In Malčík, Petr (ed.) *Vesper Slavicus. Sborník k nedožitým devadesátinám prof. Radoslava Večerky*. Praha, 137–151.
- Kosek, P., Čech, R., Navrátilová, O., Mačutek, J. 2019. On the impact of the initial phrase length on the position of pronominal enclitics in the Old Czech clauses. *QUALICO Proceedings* (zasláno k publikování).
- Kosek, P., Čech, R., Navrátilová, O., Mačutek, J. 2018a. On the Development of Old Czech (En)clitics. *Glottometrics* 40, 51–62.

- Kosek, P., Čech, R., Navrátilová, O., Mačutek, J. 2018b. Word order of reflexive se in finite verb phrases in the first edition of the Old Czech Bible translation. Part I–II. *Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis* 133 (3), 177–200.
- Kyas, V. 1997. *Česká Bible v dějinách národního písemnictví*. Praha.
- Kyas, V. (ed.). 1981. *Staročeská bible drážďanská a olomoucká: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. I. Evangelia*. Praha.
- Kyas, V. (ed.). 1985. *Staročeská bible drážďanská a olomoucká: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století s částmi Bible litoměřicko-třeboňské. II. Epištoly. Skutky apoštolů. Apokalypsa*. Praha.
- Kyas, V. (ed.). 1985. *Staročeská bible drážďanská a olomoucká: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století s částmi Bible litoměřicko-třeboňské. II. Epištoly. Skutky apoštolů. Apokalypsa*. Praha.
- Kyas, V. (ed.). 1988. *Staročeská bible drážďanská a olomoucká: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. III. Genesis–Esdráš*. Praha.
- Kyas, V., Kyasová, V., Pečírková, J. (eds.). 1996. *Staročeská bible drážďanská a olomoucká: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. IV. Tobiáš–Sirachovec*. Paderborn.
- Lešnerová, Š. 2002. Postavení příklonky „se“ v textu Kryštofa Haranta „Cesta z Království českého... do Země svaté...“. In Hladká, Z., Karlík, P. (eds.) *Čeština – univerzália a specifika 4*. Brno, 325–327.
- Lenertová, D. 2004. Czech pronominal clitics. *Journal of Slavic Linguistics* 12 (1–2), 135–171.
- Pancheva, R. 2005. The rise and fall of second-position clitics. *Natural Language and Linguistic Theory* 23(1), 103–167.
- Pečírková, J. et al. (eds.) 2009. *Staročeská Bible drážďanská a olomoucká s částmi Proroků rožmberských a Bible litoměřicko-třeboňské. V/1 Izaiáš–Daniel, V/2 Ozeáš–2. kniha Makabejská*. Praha.
- Pergler, J. 2016. K otázce tzv. akuzativního se v češtině: pohled (nejen) diachronní. *Slovo a slovesnost* 77(2), 102–122.
- Radanović-Kocić, V. 1996. The placement of Serbo-Croatian clitics: A prosodic Approach. In Halpern, A., Zwicky, A. (eds.), *Approaching second: second position clitics and related phenomena*. Stanford, 429–445.
- Šlosar, D. 1967. Poloha enklitik jako kritérium k hodnocení staročeské interpunkce. *Listy filologické* 91(3), 251–258.
- Šlosar, D. 1981. *Slovotvorný vývoj českého slovesa*. Brno.
- Toman, J. 2000. Prosodické spekulace o klitikách v nekanonických pozicích. In: Hladká, Z., Karlík, P. (eds.) *Čeština – univerzália a specifika 2*, 2000, 161–166.
- Toman, J. 2004. Ertlova diskuse českých klitik. In: Hladká, Z., Karlík, P. (eds.) *Čeština – univerzália a specifika 5*, 73–79. Brno.
- Trávníček, F. 1956. *Historická mluvnice česká 3. Skladba*. Praha.
- Vážný, V. 1964. *Historická mluvnice česká II. Tvarosloví 1. Skloňování*. Praha.
- Vintr, J. 2008. Bible (staroslověnský překlad, české překlady). In Merhaut, L. et al. (eds.) *Lexikon české literatury, 4/II U–Ž, Dodatky A–Ř*. Praha, 1882–1887.
- Zikánová, Š. 2009. *Postavení slovesného přísudku ve starší češtině (1500–1620)*. Praha.

Olga Navrátilová
Masarykova univerzita, Ústav českého jazyka
A. Nováka 1
602 00 Brno
olga@phil.muni.cz

Pavel Kosek
Masarykova univerzita, Ústav českého jazyka
A. Nováka 1
602 00 Brno
kosek@phil.muni.cz

Radek Čech
Ostravská universita v Ostravě, Katedra českého jazyka
Reální 5
701 03 Ostrava
radek.cech@osu.cz

Kontaktní pozice důsledek *clitic third*?

Ano

(22) *Tehdy Isák leče sě i jě sě velmi diviti a [viec, [než by mohl tomu věřiti,]₁ **podiviv**₂ sě₃] vecě:...*
BiblOI Gn 27,33 – **postverbální (finální)**

(24) a. *A v tu hodinu potřásla sě země tak velmi, že [desátá část města₁ **obořivši**₂ sě₃] padla...*
BiblOI Zj 11,13 – **postverbální (finální)**

Ne

(25) a. [*Tehdy₁ Ježíš₂ **obrátiv**₃ sě₄] a uzřev ji, vecě:...* BiblOI Mt 9,22 – **postverbální (finální)**

b. *At Jesus **conversus** et videns eam dixit...* BiblVul

(23) a. [[*Protož₁ vy všickni₂ **obrátiece**₃ sě₄] přidtež ke mně] a nenaleznu mezi vámi žádného smyslného* BiblOI Jb 17,10 – **postverbální (finální – postiniciální???)** NENÍ CLITIC THIRD

Ambigní doklady – hranice přechodníkové fráze a maticové klauze I

- (26) a. A když *dnové* toho kvasu **pořiedivše** sě přeminuchu, sláše k nim Job,... BiblOl Jb 1,5
b. *Cumque in orbem transissent dies convivii mittebat ad eos Job...* BiblVul

[když dnové toho kvasu [**pořiedivše** sě] přeminuchu] – postiniciání, postpozice?

[když [*dnové* toho kvasu **pořiedivše** sě] přeminuchu] – finání, postpozice?

Ambigní doklady – hranice přechodníkové fráze a maticové klauze II

(27) [*Toho sě jiní **užasše**,*] *vzdachu chválu nebeskému bohu* BiblOl Zj 11,13 – izolováno (postiniciální)
... [*et reliqui in timorem **sunt missi***] *et dederunt gloriam deo cæli*

subjekt *jiní* – participium *užasše* – predikát *vzdachu*

Zde je subjekt jasně součástí přechodníkové fráze – je umístěn mezi přímým předmětem a reflexivním elementem participia *Toho **sě** vzdachu*.

Ambigné doklady – hranice přechodníkové fráze a maticové klauze III

(28) a. A [**rozhněvavši** sě san ta proti ženě,] zajide bojěvat s jinými z pokolenie jejieho, ješto ostřiehají přikázanie božieho a mají svědečstvie Jezukristovo BiblOl Zj 12,17 – **postverbální (postiniciální)**

b. Et [iratus est draco in mulierem] et abiit facere proelium cum reliquis de semine eius qui custodiunt mandata dei et habent testimonium Iesu... BiblVul

Zde je subjekt nejspíše součástí přechodníkové fráze – v latinské předloze jde o klauzi: 1. obsahuje predikátor *iratus est*, 2. je spojen konjunktorem *et*.

Případy, které nejsou hodnoceny jako součást přechodníkové fráze – subjunktory a konjunktory

(29) a. *Jenž* [**obrátiv sě**] vecě Petrovi: ... BiblOI Mt 16,23

b. XXX

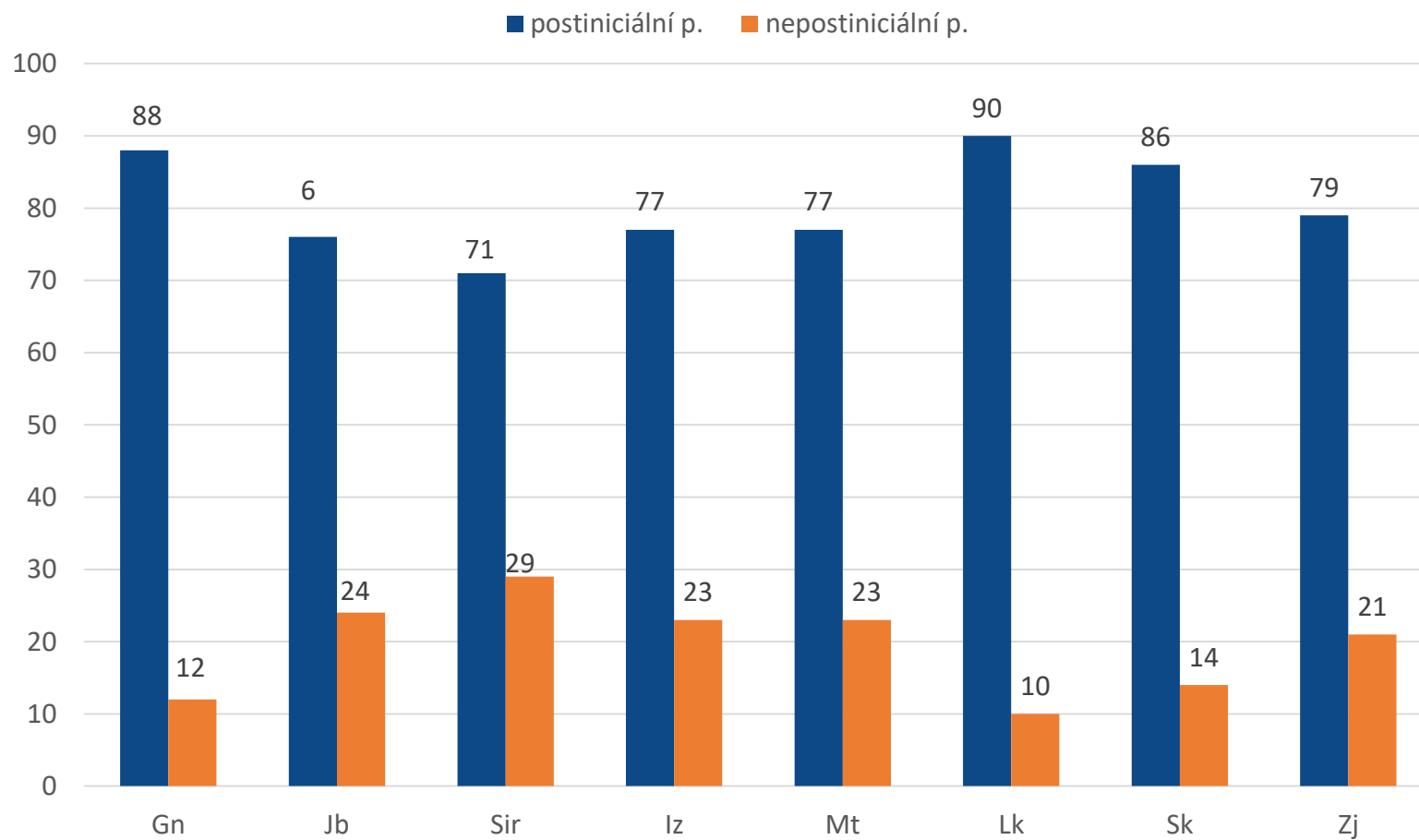
jenž = subjuntor zanořené klauze

(10) *Vida pak bóh {...} sželilo sě jemu, že člověka učinil na zemi, a dotčen jsa bolestí vnitř v srdci a [vystřiehaje sě budúcie věci] vecě a rka:...* BiblOI Gn 6,5–7 – **postverbální** (**postiniciální**)

a = konjunktory spojující celou větu s předchozí větou (přechodníková fráze + maticová věta)

	iniciální poz.	postiniciální p.	mediální p.	prefinální p.	finální p.	Σ
Gn	0	180	16	4	5	205
%		87.8 %	7.80	1.95	2.44	
Jb	0	214	35	13	18	280
%	0	76,4 %	12,5	4,6	6,5	
Sir	0	197	57	15	9	278
%		70.9 %	20.5 %	5.4 %	3.2 %	
Iz	0	151	35	4	5	195
%		77.4 %	17.9 %	2.1 %	2.6 %	
Mt	0	205	42	12	6	265
%		77.4 %	15.9 %	4.5 %	2.2 %	
Lk	0	345	22	10	8	385
%		89.6 %	5.7 %	2.6 %	2.1 %	
Sk	0	304	40	4	6	354
%		85.9 %	11.3 %	1.1 %	1.7 %	
Zj	0	83	15	1	6	105
%		79.1 %	14.3 %	0.9 %	5.7 %	
Σ	0	1680	262	63	63	2068

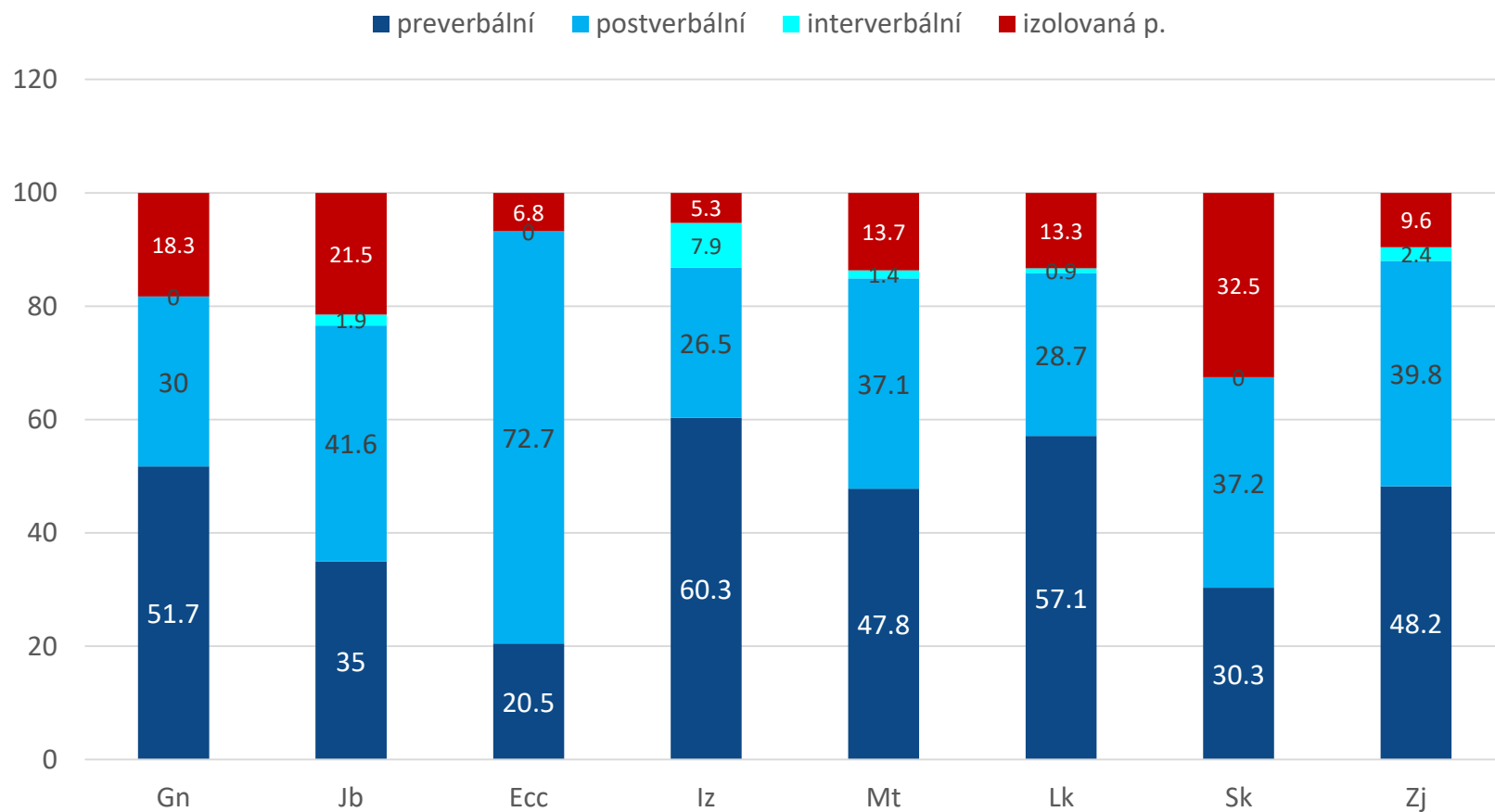
Tabulka 2 Klauzální pozice sě v jednotlivých knihách v BiblOl a BiblLitTřeb

Graf 1 Frekvence klauzálních pozic sě podle knih (vyjádřeno v procentech)

	kontaktní – postverbální	kont. – preverbální	kont. – interverbální	izolováno	Σ
Gn	93	54	0	33	180
%	51.7 %	30 %	0 %	18.3 %	
Jb	75	89	4	46	214
%	35.0 %	41.6 %	1.9 %	21.5 %	
Sir	82	78	1	36	197
%	41.6 %	39.6 %	0.5 %	18.3 %	
Iz	91	40	12	8	151
%	60.3 %	26.5 %	7.9 %	5.3 %	
Mt	98	76	3	28	205
%	47.8 %	37.1 %	1.4 %	13.7 %	
Lk	197	99	3	46	345
%	57.1 %	28.7 %	0.9 %	13.3 %	
Sk	92	113	0	99	304
%	30.3 %	37.2 %	0 %	32.5 %	
Zj	40	33	2	8	83
%	48.2 %	39.8 %	2.4 %	9.6 %	
Σ	768	582	25	304	1679

Tabulka 3 Pozice sě a jeho řídicího výrazu v případě postiniciálních pozic v BiblOl a BiblLitTřeb

Graf 2 Pozice sě a jeho řídicího výrazu v případě postiniciálních pozic v BiblOl a BibLitTřeb (v procentech)

Regentem přechodník – *mi*

A. Kontaktní

(30) *Jenž nikoli nechtěl povoliti nehodnému skutku i řekl jest k nie: „Aj, [toť₁ pán₂ mój₂ vše₁ mi₃ poručiv₄] {a} nevie, co má v domu svém,...* BiblOl Gn 39,8 – **preverbální (prefinální)**

(31) *Ukázal mi hospodin a uslyšal hlas mój, [dav mi syna] Gn30,6 – **postverbální (postiniciální)***

B. Izolováno

(32) *Jemužto farao vecě: „Viděl sem sen a [nenie [mi jeho kto vyložě,]] a slyšal sem tě přemúdrě vykládajíc“* BiblOl Gn 41,15 – **izolováno (na levé periférii fráze)**

Pronominální (en)klitika závislá na supinu – jen 2 doklady v BibLitTřeb

(33) *Ten byl mocný před královú múrskú kandalského královstvie, jenž vládnieše nad jiné všemi městy i dvory, [a bieše prišel do Jeruzaléma [**modlit** sě bohu]]* BibLitTřeb Sk 8,27–
postverbální (mediální)

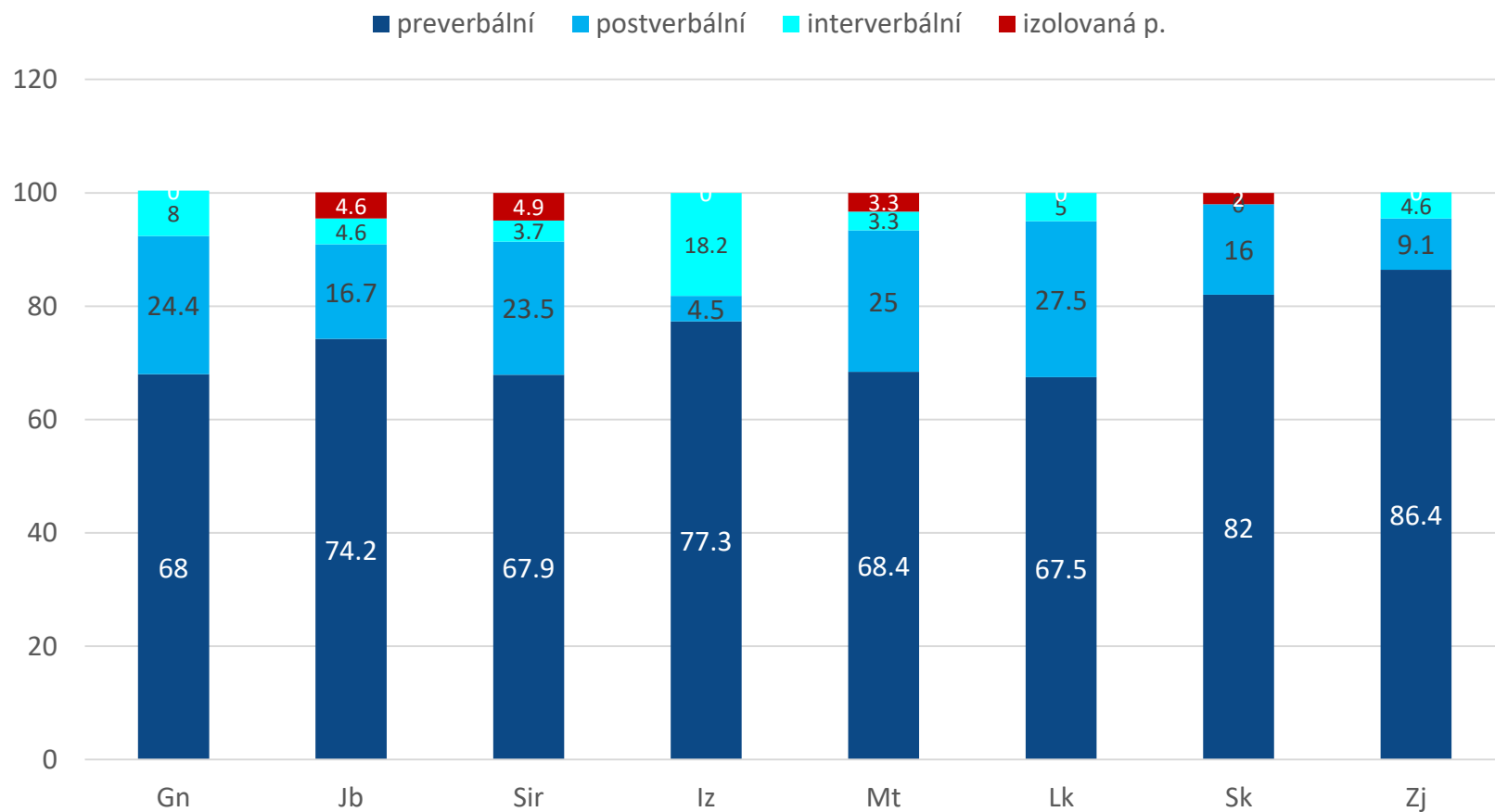
(34) *Dobře muožeš věděti, jež tomu nic viece nenie než dvanádcte dní, [jakž sem všel [**modlit** sě do Jeruzaléma]]* BibLitTřeb Sk 24,11 – **postverbální (mediální)**

- množství kontaktní pozice (en)klitika v případě postiniciální pozice plyne z iniciální a postiniciální pozice VF v biblickém textu
- jde o specifickou stylovou charakteristiku biblického jazyka (podobně Zikánová 2009 nebo Kosek 2011)
- dochází k zajímavému efektu, v němž se oba konkurenční modely slovosledu (en)klitik nenachází v konkurenci, nýbrž kooperují
- podobně můžeme sledovat převahu kontaktních pozic (en)klitika a jeho řídicího výrazu u nepostiniciálních pozic – avšak dominuje postverbální pozice; izolovaná pozice je doložena ve statisticky zanedbatelném počtu

	kont. – postverbální	kont. – preverbální	kont. – interverbální	izolováno	Σ
Gen	17	6	2	0	25
%	68 %	24.0 %	8.0 %	0 %	
Job	49	11	3	3	66
%	74.2 %	16.6 %	4.6 %	4.6 %	
Sir	55	19	3	4	81
%	67.9 %	23.5 %	3.7 %	4.9 %	
Iz	34	2	8	0	44
%	77.3 %	4.5 %	18.2 %	0 %	
Mt	41	15	2	2	60
%	68.4 %	25.0 %	3.3 %	3.3 %	
Lk	27	11	2	0	40
%	67.5 %	27.5 %	5.0 %	0 %	
Sk	41	8	0	1	50
%	82.0 %	16.0 %	0 %	2.0 %	
Zj	19	2	1	0	22
%	86.4 %	9.1 %	4.6 %	0 %	
Σ	283	74	21	10	388

Tabulka 4 Pozice *sě* a jeho řídícího výrazu v případě nepostiniciálních pozic v jednotlivých knihách v BiblOl a BibLitTřeb

Graf 3 Pozice sě a jeho řídicího výrazu v případě nepostiniciálních pozic v jednotlivých knihách v BiblOI a BibLitTřeb (v procentech)

Vliv rytmičkého pravidla I

- jestliže je fráze dlouhá, pak je následována pauzou
- enklitikon nemůže být umístěno po pauze
- jestliže je první fráze dlouhá, nachází se za ní pauza, a proto enklitikon nemůže být umístěno do postiniciální pozice
- proto musí být enklitikon umístěno za kratším slovem nebo pauzou uprostřed nebo na konci klauze
- (tento mechanismus se někdy charakterizuje jako *heavy constituent constraint* (Radanović Kocić 1996: 435) nebo pravidlo *clitic third* (Franks, King, 2000: 229); podobné prozodické pravidlo bylo formulováno již V. Ertlem (1924))

(2) a. # 'starý 'strom # 'skácelse # 'vzahradě (#) 'rázem # – mediální postverbální p.

b. # 'starý strom # 'vzahradě (#) 'rázem # 'skácelse # – finální p.

c. # 'starý strom # 'rázemse 'skácel (#) 'vzahradě # – mediální preverbální p.

d. # 'starý 'strom (#) 'vzahradě # 'rázemse 'skácel # – prefinální p.

pauza

' slovní přízvuk

Distribuce prozodických jednotek v historickém textu je hypotetická!

Vliv rytmického pravidla II

- hypotéza

Čím je první klauzální fráze delší, tím je nižší pravděpodobnost výskytu enklitika po této frázi.

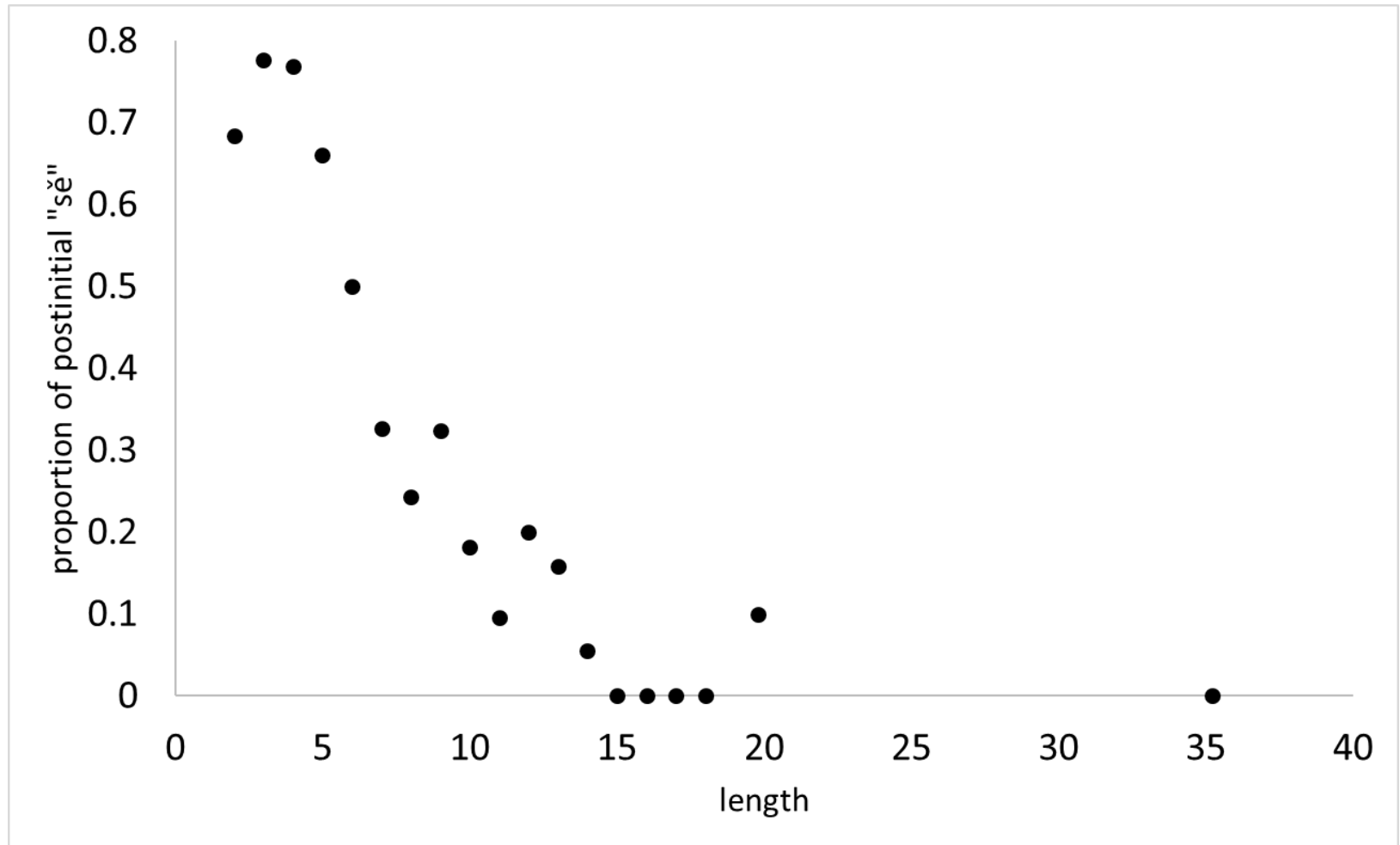
Vliv rytmického pravidla II

Zkoumali jsme dva parametry:

- délku iniciální fráze u postiniciálních pozic sě (L_iP),
  - (1) a. [*rázem*] se [*starý strom*] [*v zahradě*] [*skácel*]
g. [*v zahradě*] se [*skácel*] [*starý strom*] [*rázem*]
- délku iniciální fráze u nepostiniciálních pozic sě (L_iN),
  - (2) a. [*starý strom*]₁ [*skácel se*]₂ [*v zahradě*]₃ [*rázem*]₄
b. [*starý strom*]₁ [*v zahradě*]₂ [*rázem*]₃ [*skácel se*]₄
c. [*starý strom*]₁ [*rázem*]₂ [*se skácel*]₃ [*v zahradě*]₄
d. [*starý strom*]₁ [*v zahradě*]₂ [*rázem*]₃ [*se skácel*]₄

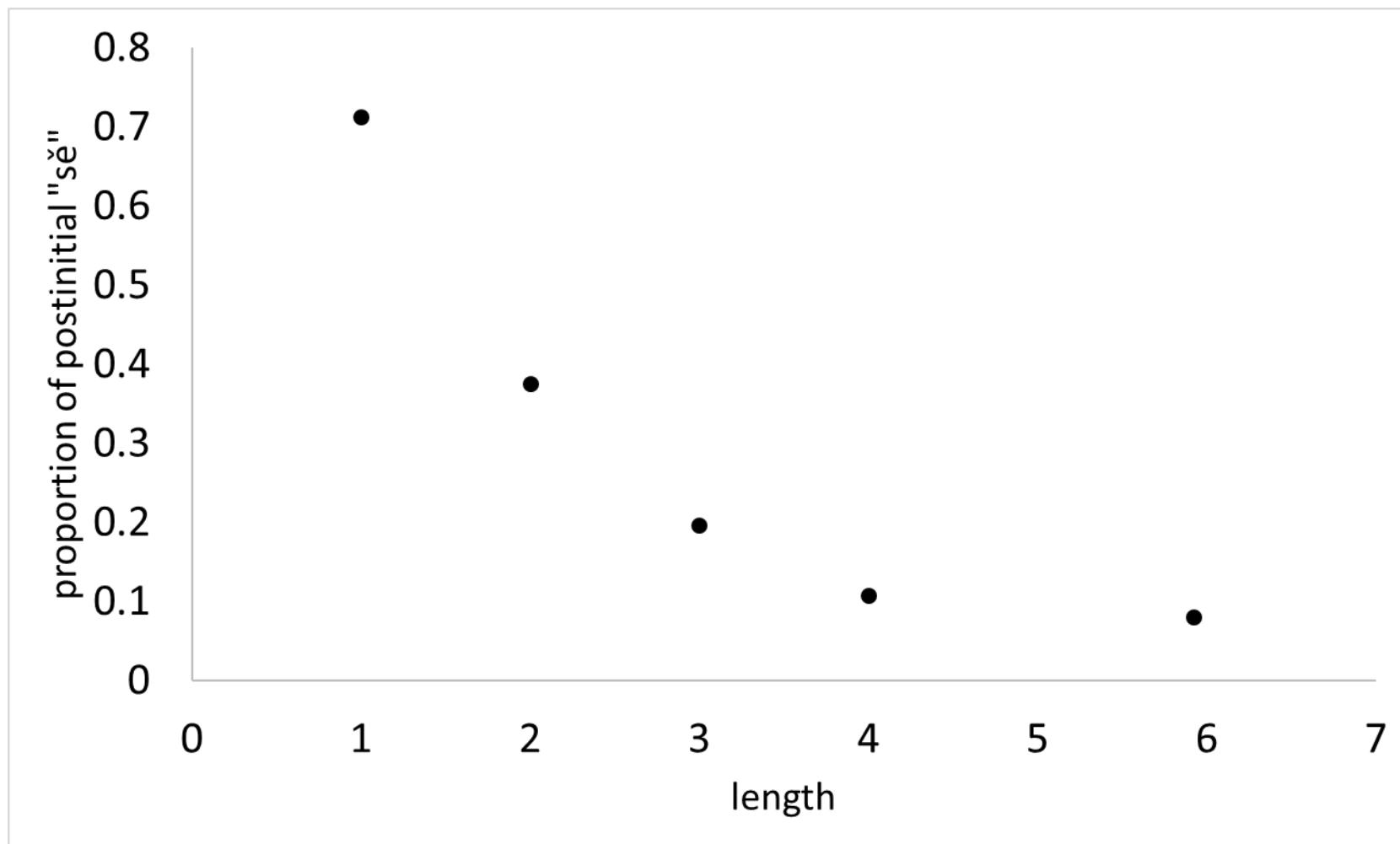
Délka fráze byla měřena počtem 1. písmen, 2. slov.

Výsledky „sě“ - písmena

Graf 6 Pearsonova korelace: $r = -0,76$, p -hodnota $< 0,001$

Výsledky „sě“ - slova

Graf 7 Pearsonova korelace: $r = -0,88$, p -hodnota = 0,051

Porušení rytmického pravidla

Rytmické pravidlo by mělo být chápáno jako tendence, nikoli jako zákon.

Ve zkoumaných textech se vyskytuje několik dokladů porušujících toto pravidlo:

1. Klauze, které obsahují krátké slovo v první klauzální pozici (motivováno AČV):

(17) a. .... *a vstana beřiř sě k Labanovi, bratru mému, do Aram a tu přebudeš několik časóv s ním,*
[ažt̥][zatiem] sě **uspokojí** hněv bratra tvého BiblOl Gn 27,43–44

b. ... *donec requiescat furor fratris tui...* BiblVul

(18) a. *Vše, cožkoli die Sára, poslušen bud' jie, [nebo][po Izákovi][tvé siemě] sě rozplodí* BiblOl Gn 21,12

b. ... *quia in Isaac vocabitur tibi semen...* BiblVul

2. Klauze s (en)klitikem umístěným za dlouhou frází (např. kvůli snaze vyhnout se finální pozici), jak ilustruje doklad (5a):

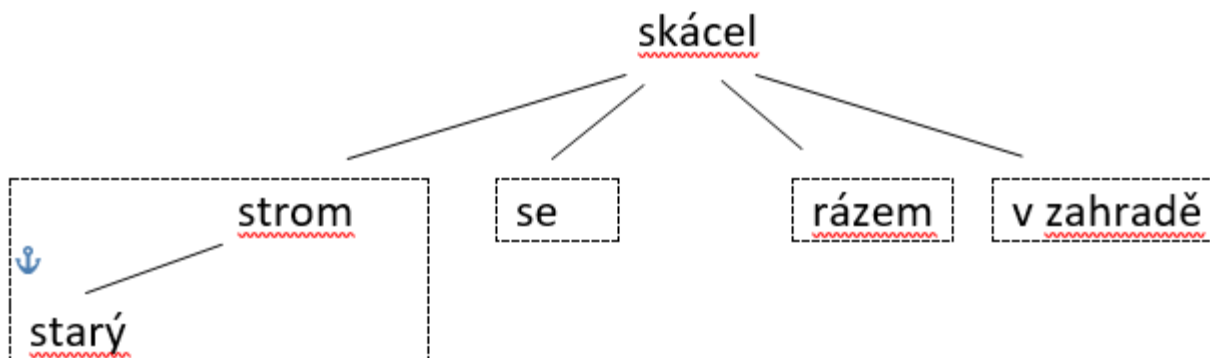
(15) a. ... *viechu větrové a [na ten dóm] sě obořichu, i pade,...* BiblOl Mt 7,27

b. ... *et flaverunt venti et inruerunt in domum illam...* BiblVul

Vliv komplexity klauze I

- Čím je fráze komplexnější, tím je vyšší pravděpodobnost nepostiniciální pozice
- Komplexita klauze měřena ve frázích / klauzích závislých na verbu finitu (resp. uzly dominovanými VF).
- Příklady (1f.) má 4 uzly:

starý strom – se – rázem – v zahradě

Vliv komplexity klauze II

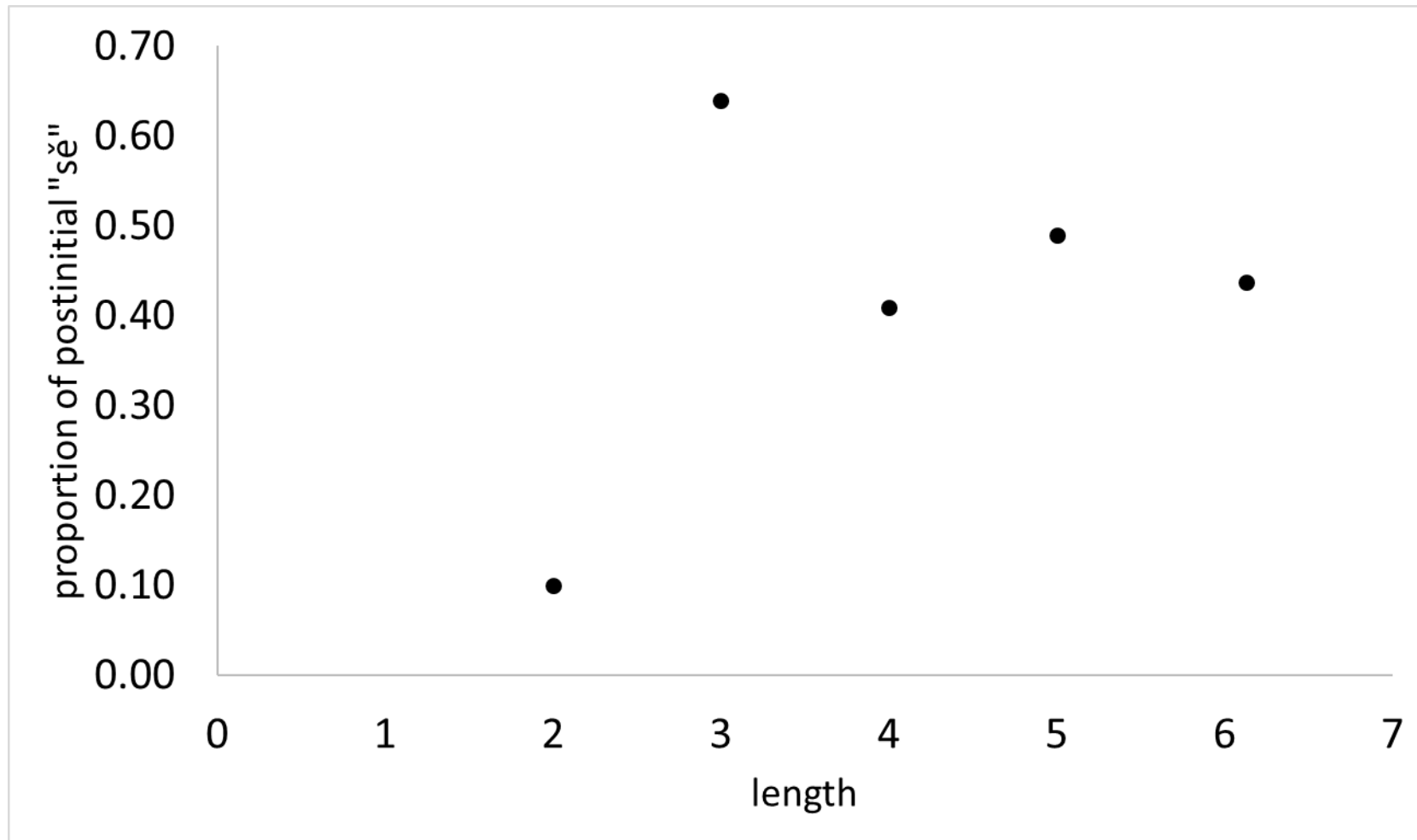
- hypotéza

Čím je klauze delší, tím je nižší pravděpodobnost výskytu enklitika po této frázi.

délka klauze

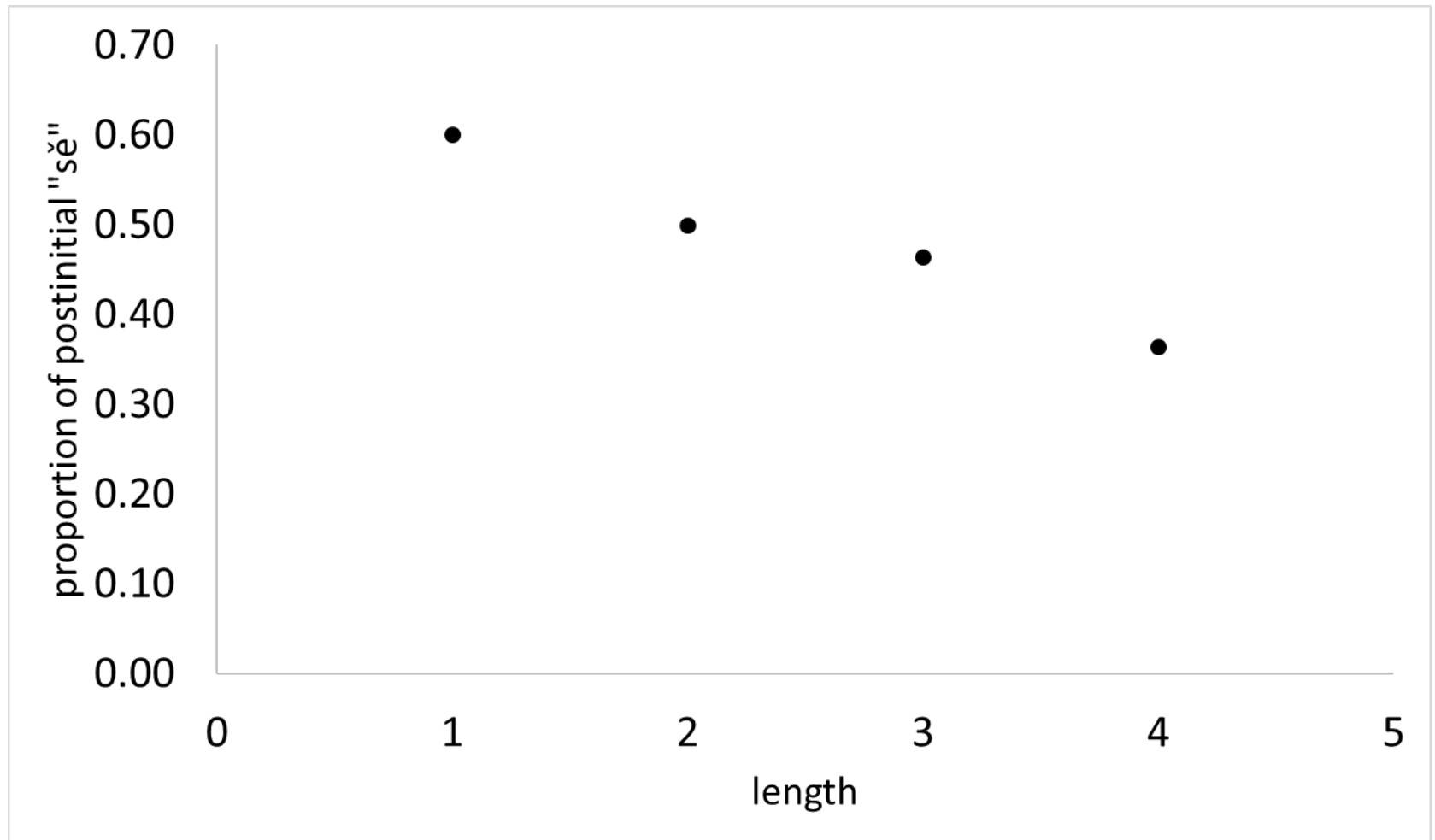
- v počtu frázi
- v počtu slov

Výsledky „sě“ – fráze. Všechna data dohromady

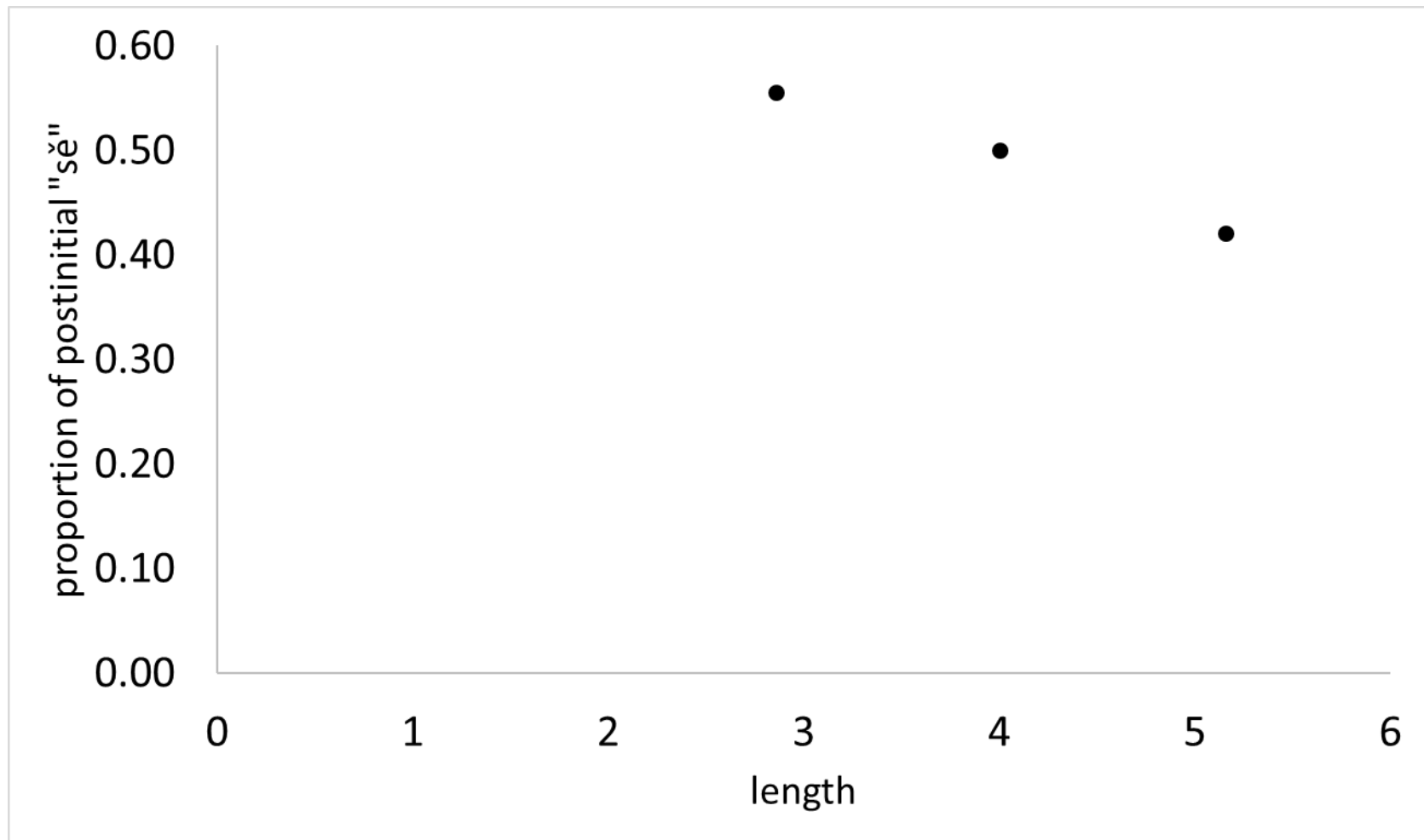
Graf 8 Pearsonova korelace: $r = 0,42$, p -hodnota = $0,49$

Výsledky „sě“ – fráze. Skutky

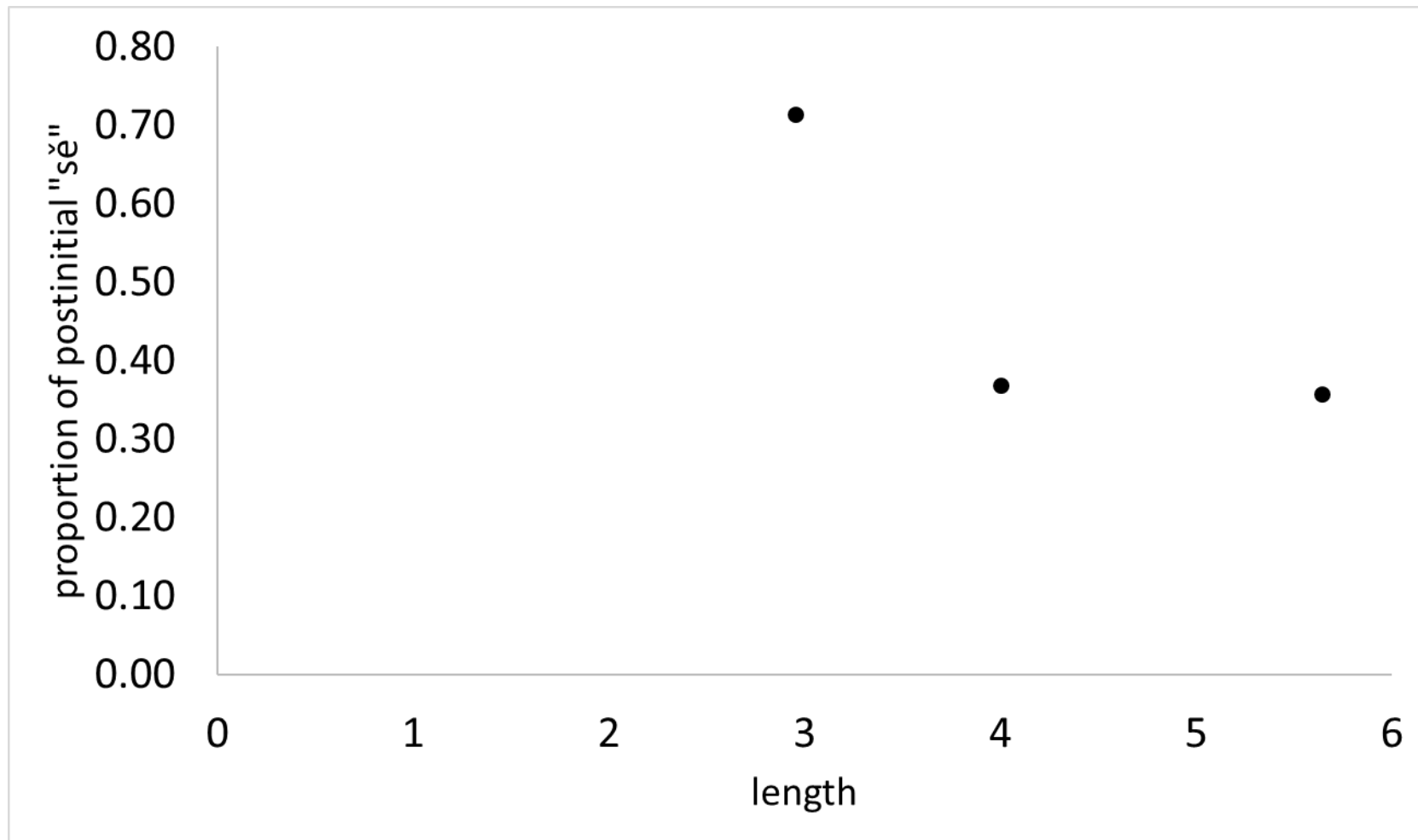
Graf 9

Výsledky „sě“ – fráze. Lukáš

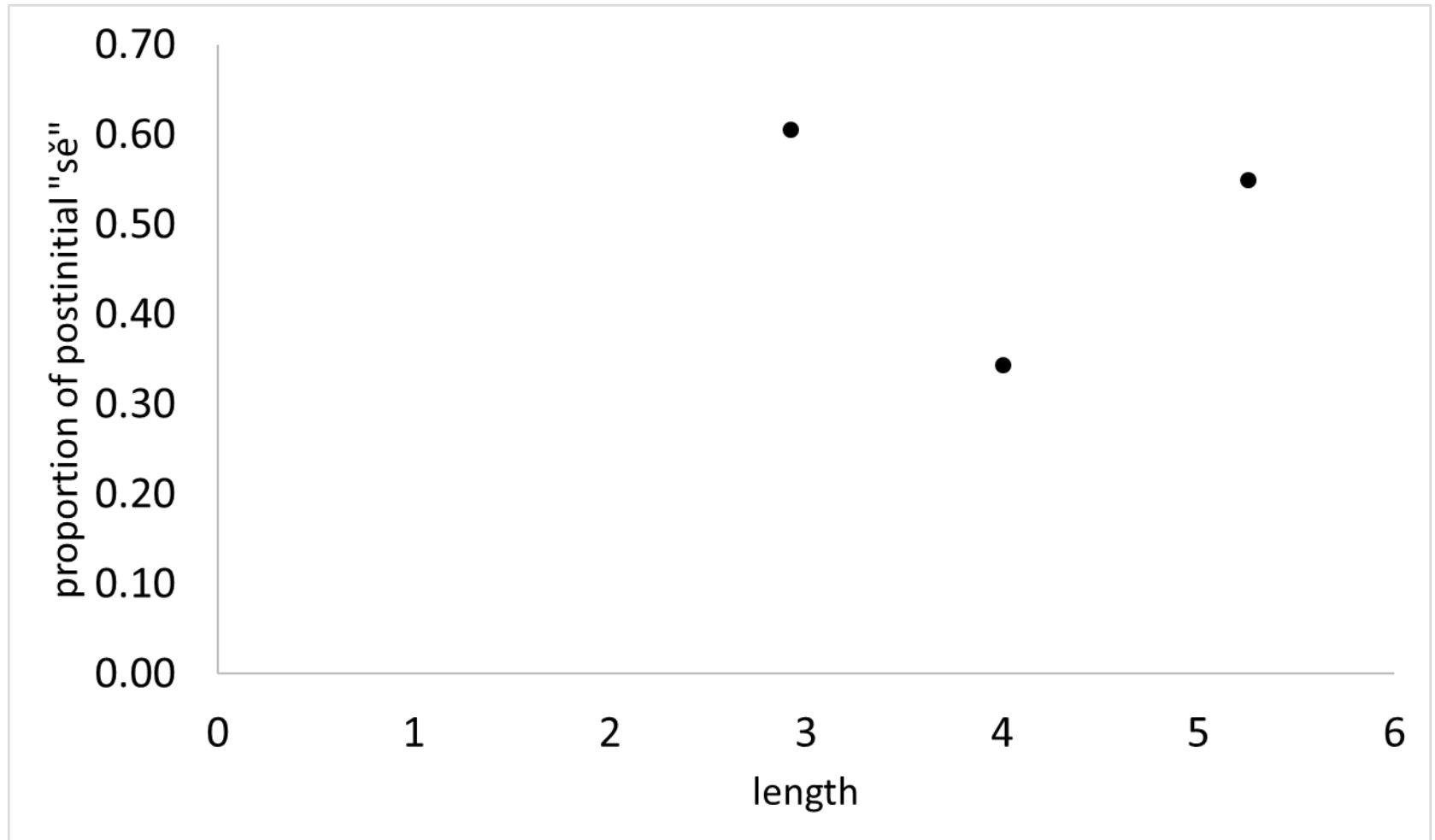
Graf 10

Výsledky „sě“ – fráze. Matouš

Graf 11

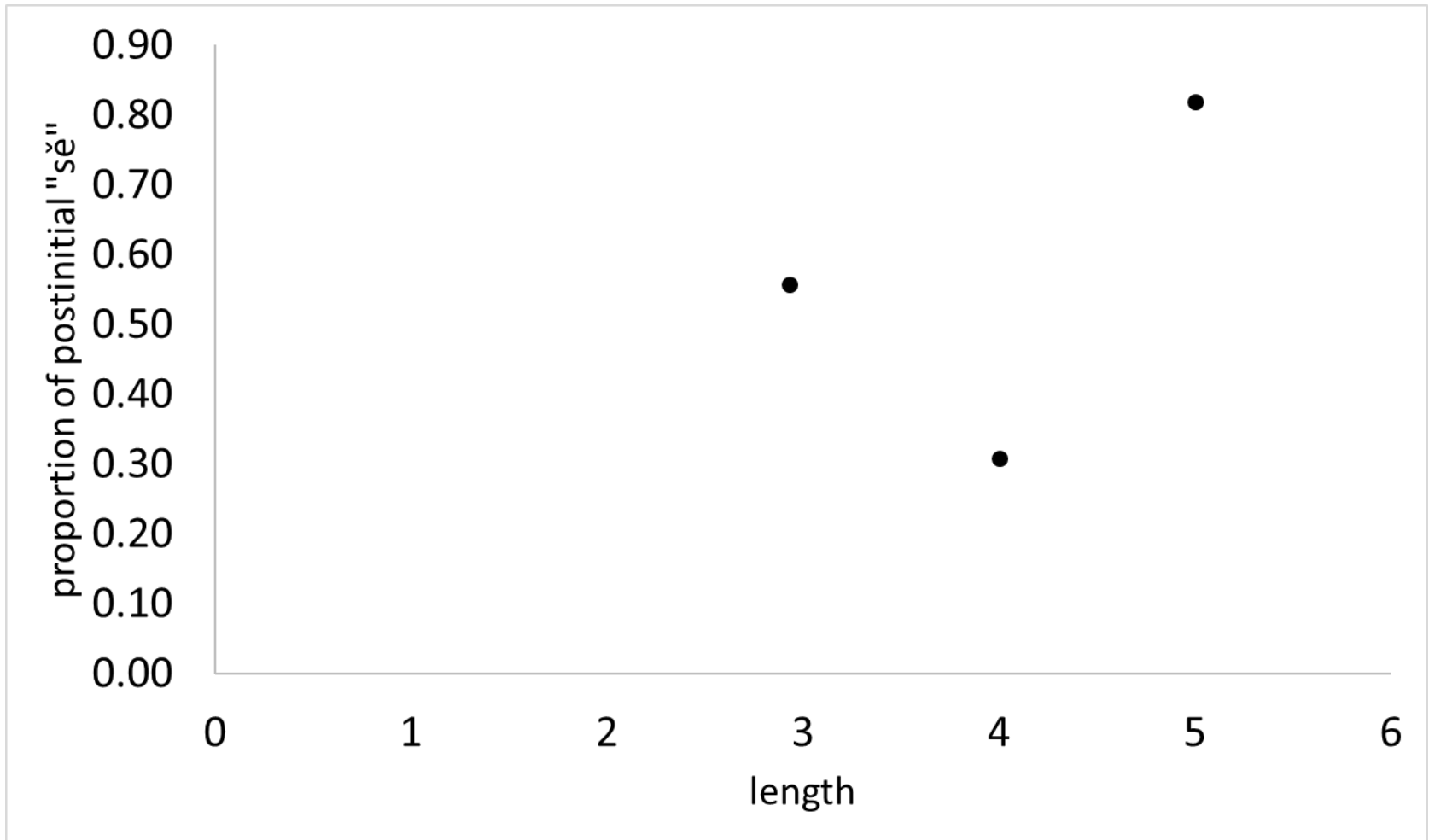
Výsledky „sě“ – fráze. Job

Graf 12

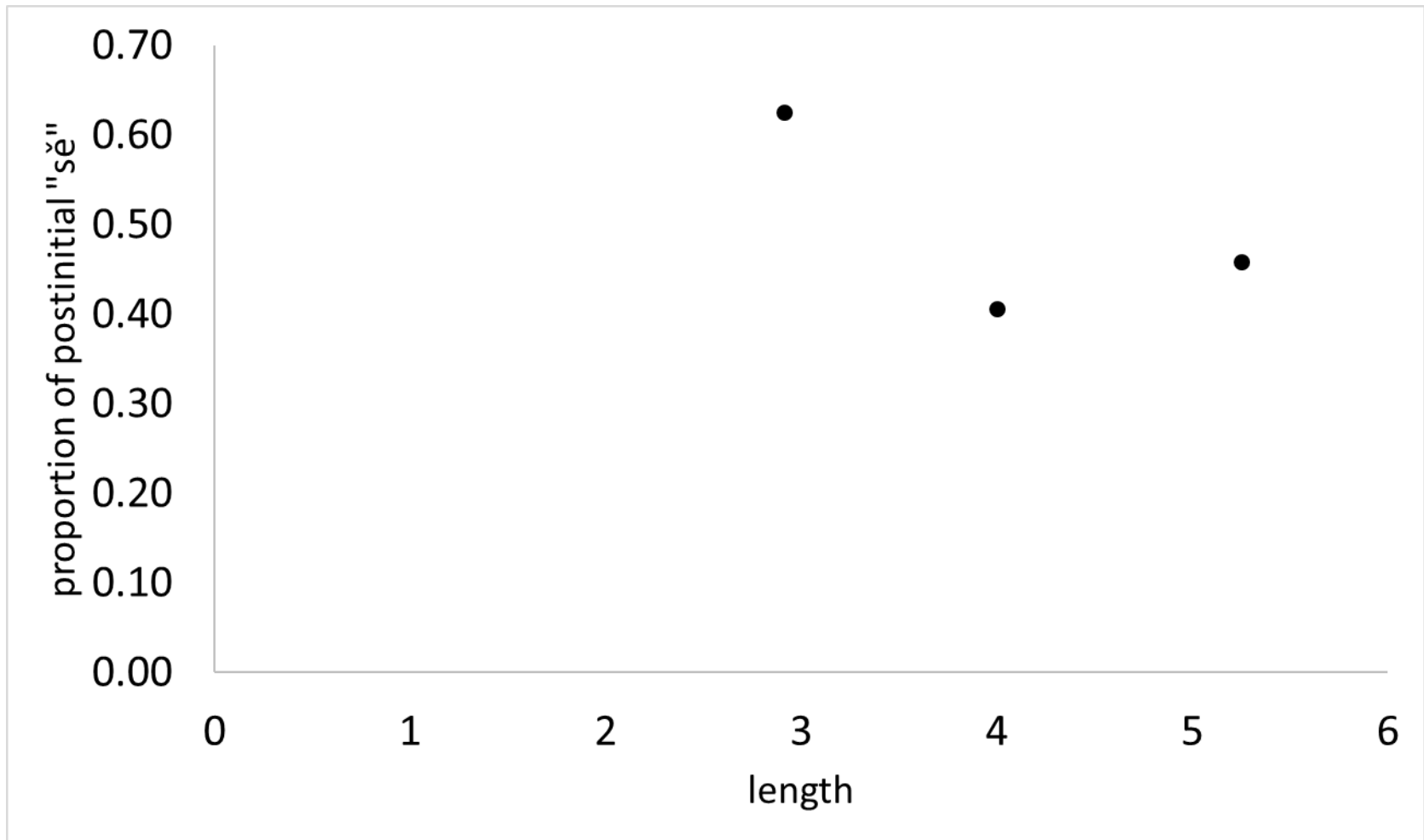

Výsledky „sě“ – fráze. Sírachovec

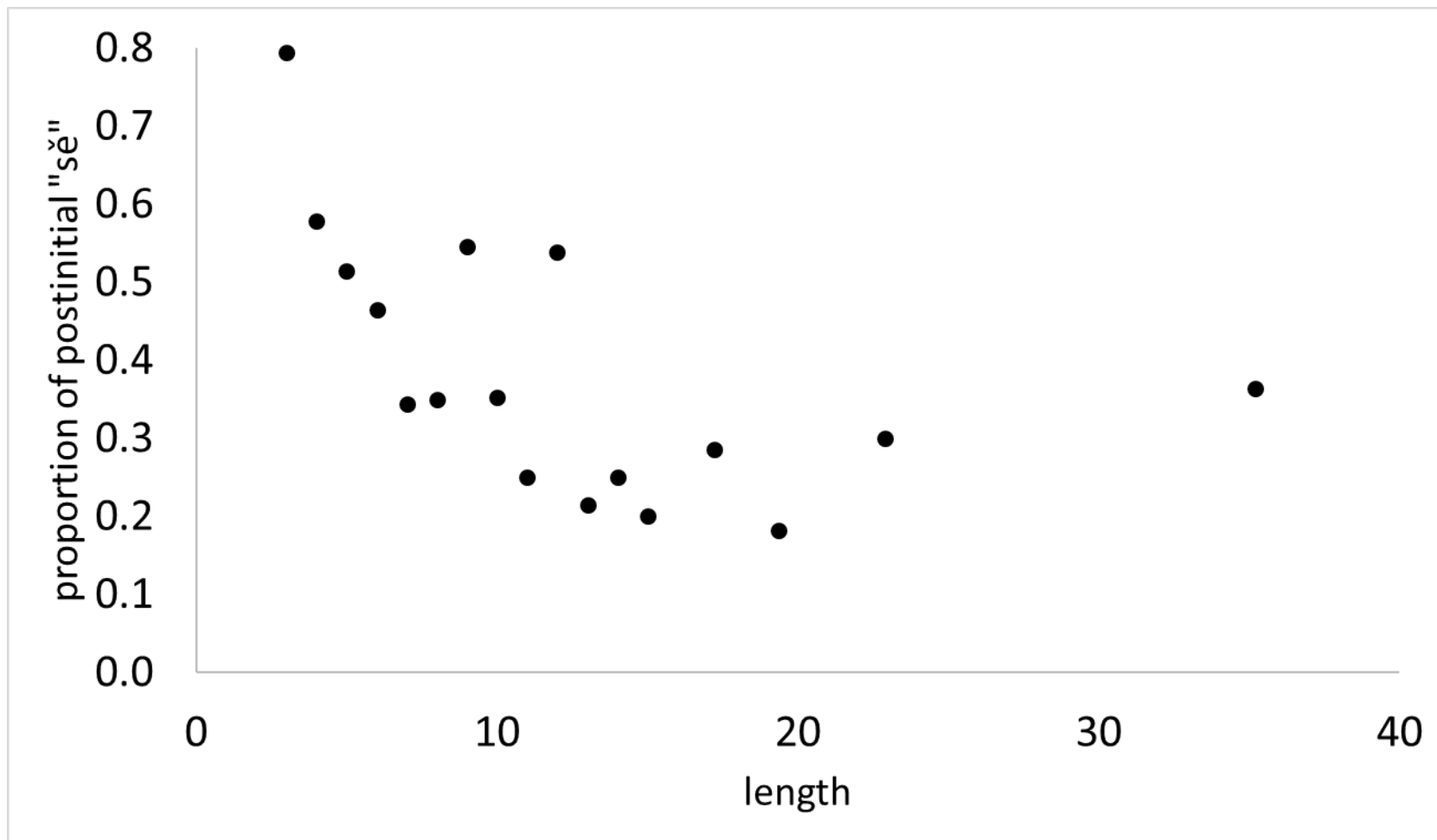
Graf 13

Výsledky „sě“ – fráze. Genesis

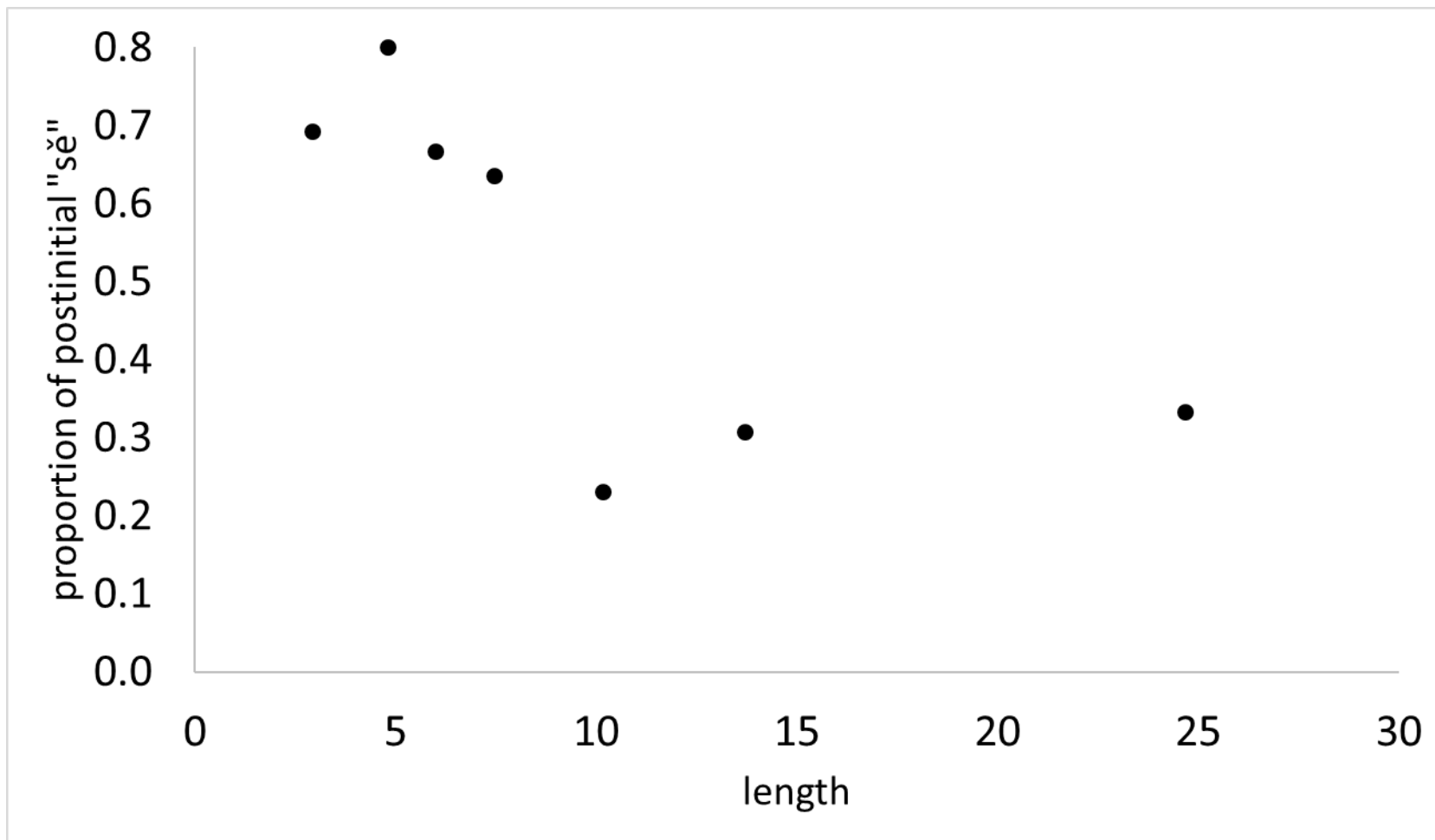
Graf 14

Výsledky „sě“ – slova. Všechna data dohromady

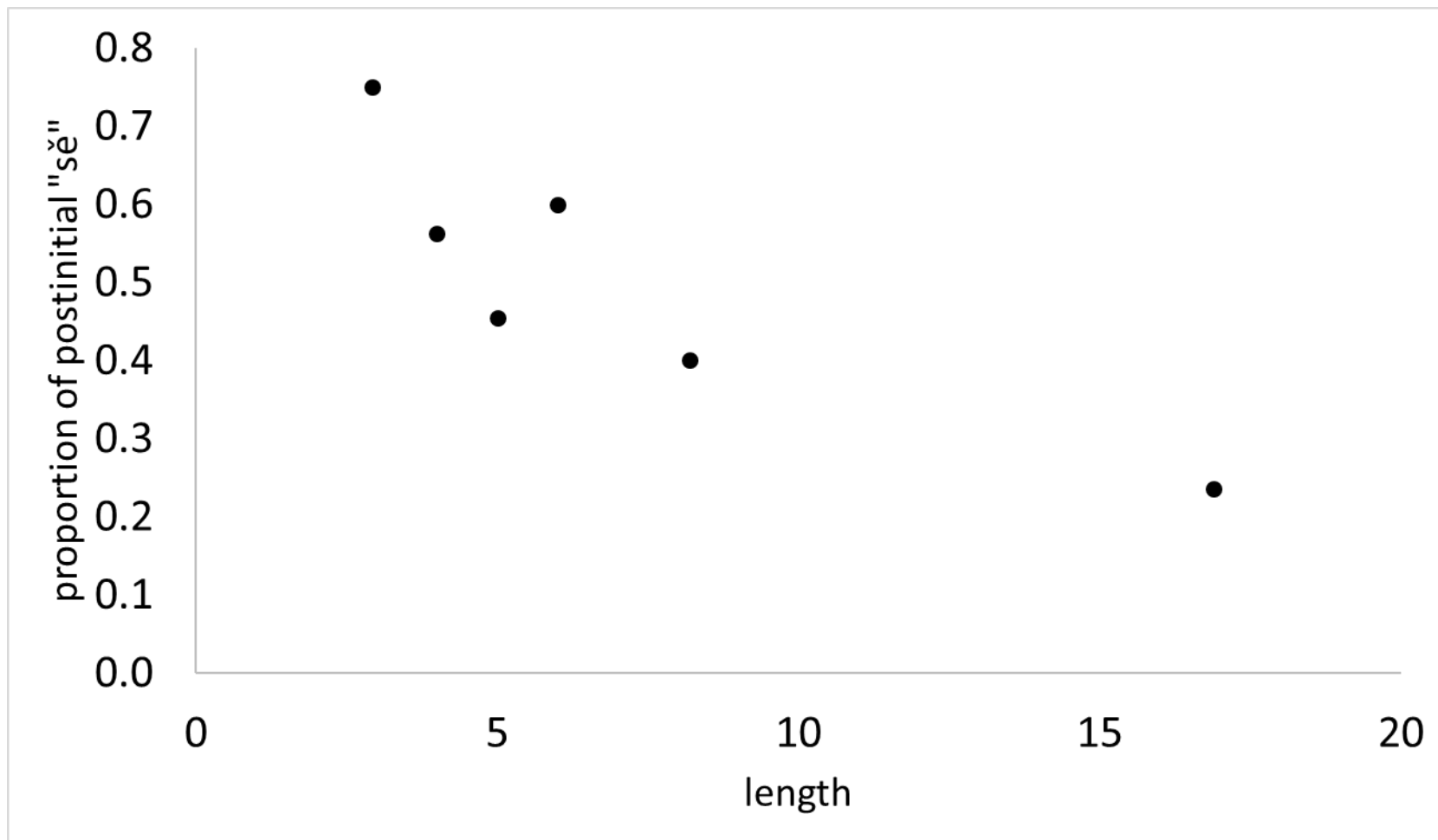
Graf 15 Pearsonova korelace: $r = -0,52$, p -hodnota = 0,034

Výsledky „sě“ – slova. Skutky

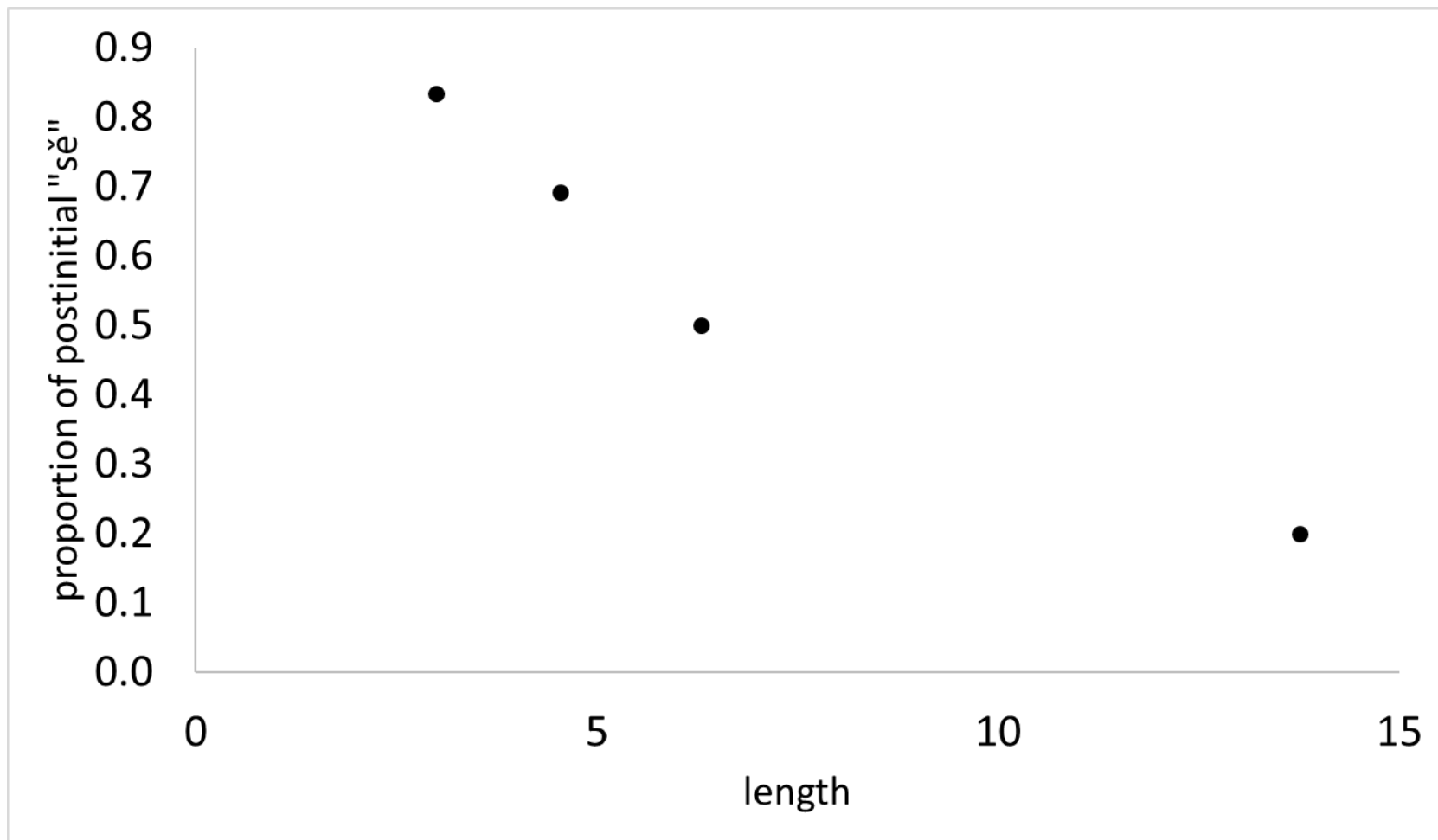
Graf 16 Pearsonova korelace: $r = -0,71$, p -hodnota = 0,072

Výsledky „sě“ – slova. Lukáš

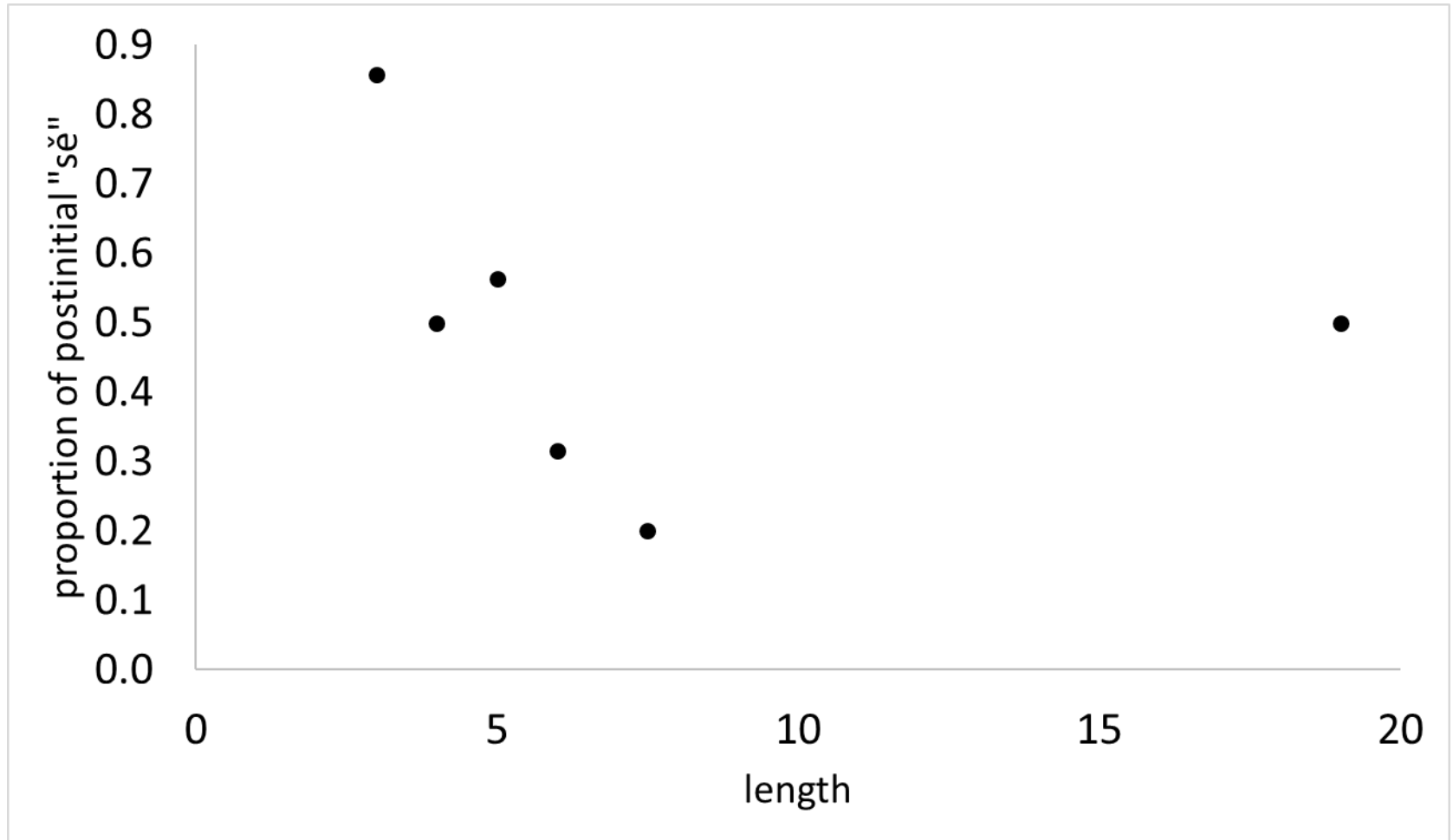
Graf 17 Pearsonova korelace: $r = -0,86$, p -hodnota = 0,026

Výsledky „sě“ – slova. Matouš

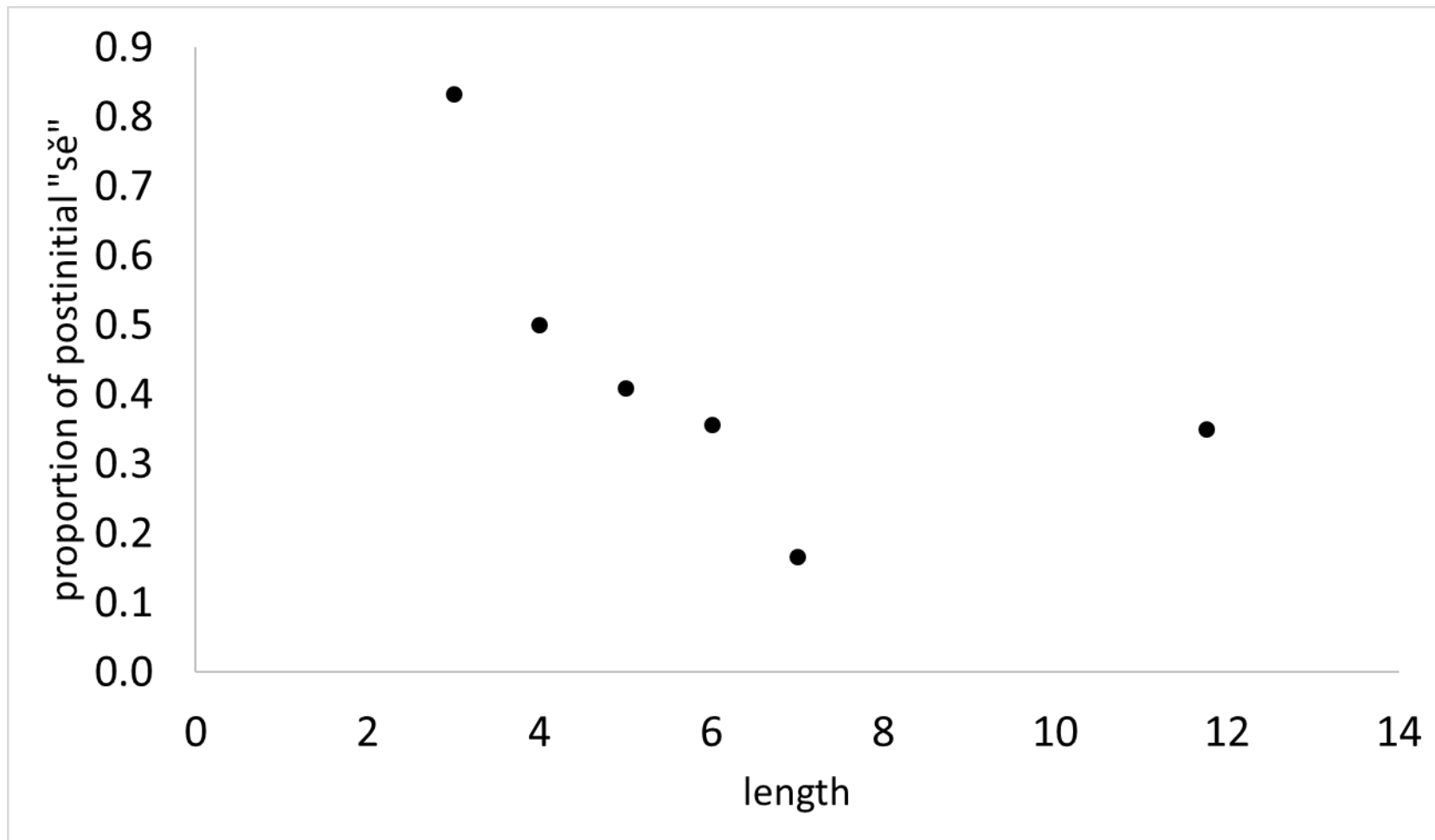
Graf 18

Výsledky „sě“ – slova. Job

Graf 19 Pearsonova korelace: $r = -0,23$, p -hodnota = 0,67

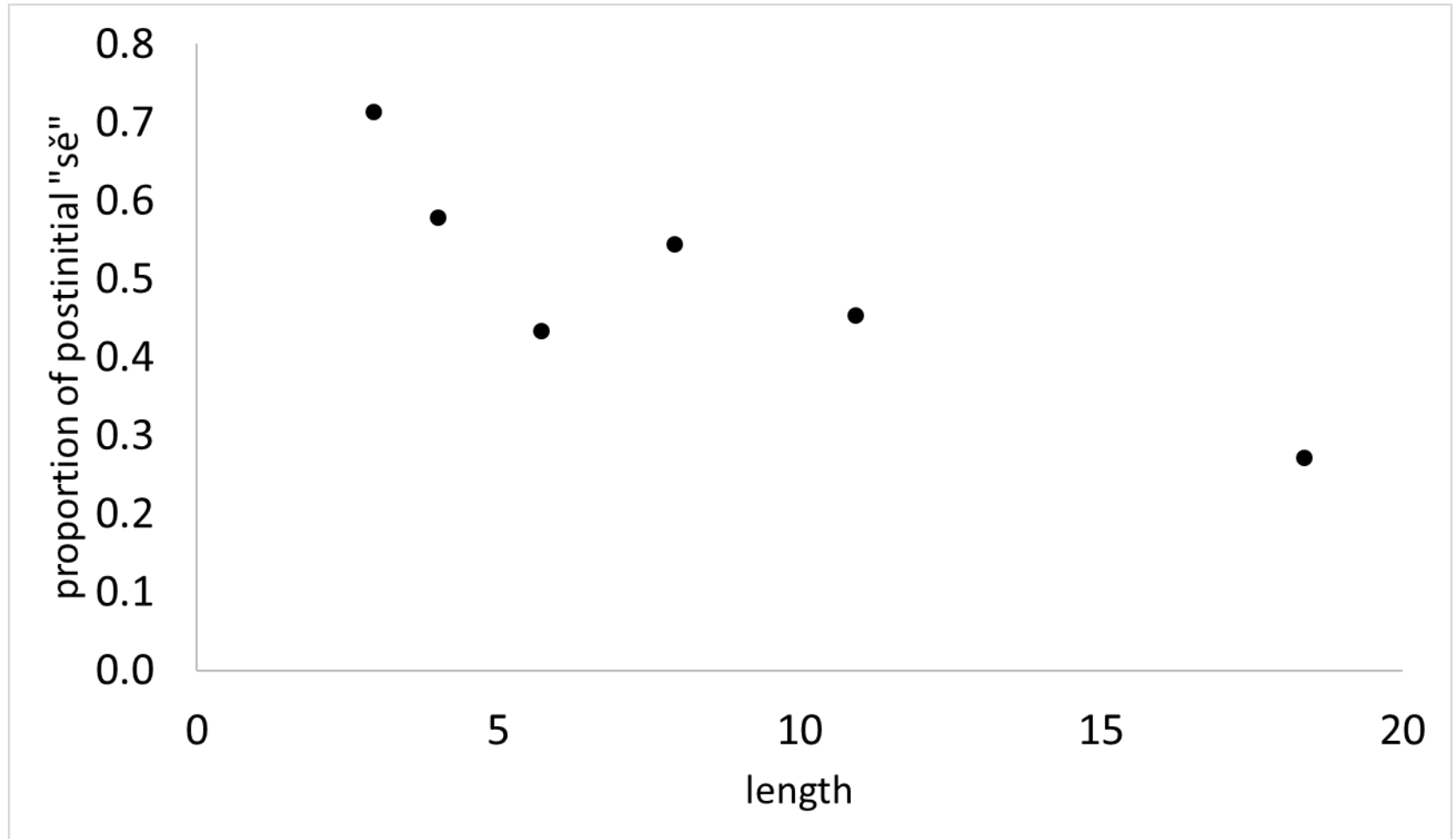
Výsledky „sě“ – slova. Sírachovec

Graf 20 Pearsonova korelace: $r = -0,6$, p -hodnota = 0,21

Výsledky „sě“ – slova. Genesis

Graf 21 Pearsonova korelace: $r = -0,88$, $p\text{-hodnota} = 0,022$

Vliv latinského pretextu

- Je možné najít bezprostřední latinskou předlohu?
- Latinské pronominální formy nejspíše nejsou enklitické, a proto patrně nelze předpokládat vliv latiny na gramatické úrovni.
- Ale můžeme předpokládat vliv latiny na textové úrovni: překladatelé mohli inklinovat ke kopírování linearizace latinského originálu:

(19) a. ... věrně pravi vám, že **opáše** sě káže jim za stuol siesti... BiblOl Lk 12,37 **mediální**
postverbální

b. ... *quod praecinget se*... BiblVul

Vliv latinského pretextu – sě I

Pouze v několika dokladech koresponduje pozice reflexiva s klauzální pozicí následujících latinských jednotek:

A. Latinská osobní zájmena (*se, te*)

(19) a. ... věrně pravi vám, že **opáše sě** káže jim za stuol siesti... BiblOl Lk 12,37 **mediální postverbální**

b. ... quod praecinet se... BiblVul

(20) a. Králi Agrippa, [[ve všem v tom, [z něhožto na mě Židé žalují,] pomním sě],... BiblLibTřeb Sk 26,2 **finální**

b. de omnibus quibus accusor a iudaeis rex agrippa aestimo me BiblVul

B. Latinské pomocné sloveso?

(21) a. ... neb jest ztáhl svú ruku proti bohu [a proti všemohúciemu **rozmohl sě**] BiblOl Jb 15,25 **finální**

b. tetendit enim adversus Deum manum suam et contra Omnipotentem **roboratus est** BiblVul

(22) a. [A všichni, [ktož to slyšiechu,] **diviechu sě** tomu, [ješto jim pastuchy rozpráviechu]] BiblOl Lk 2,18 **mediální postverbální**

b. [et omnes [qui audierunt] **mirati sunt**...] BiblVul

Vliv latinského pretextu – sě II

Jsou doloženy případy, které latinskou Vulgátou ovlivněny nebyly:

a) Latinské zájmeno / auxiliár a sě se nacházejí v odlišných klauzálních pozicích:

(23) a. ... a dáno jest jemu, aby sě **přikryl** čamlat stkvúcí biely BiblOl Zj 19,8

b. *et datum est illi ut cooperiat se byssinum splendens et candidum* BiblVul

(24) a. A to sě vše **stalo** proto, aby sě naplnilo slova proroka Izaiáše v sedmé kapitole, jenž praví a řka takto: BiblOl Mt 1,22

b. *hoc autem totum factum est ut adimpleretur id quod dictum est a domino per prophetam dicentem...* BiblVul

b) Latinský pretext neobsahuje prvek, jehož slovoslednou pozici by sě mohlo kopírovat, např sě uspokojí – *requiescat* v (17a.,b.) nebo sě rozplodí – *vocabitur* v (18a.,b.), zjěvil sě – *affuit* v (25a.,b.):

(25) a. [Pak jednoho dne, [když biechu přišli synové boží, aby stáli před hospodinem,] **zjěvil sě** také mezi nimi Sathan...] BiblOl Jb 1,6

b. [Quadam autem die [cum venissent filii dei ut assisterent coram domino] **affuit** inter eos etiam Satan] BiblVul

Latinský pretext	Staročeské sě	Gen	Job	Sir	Isa	Mt	Lk	Act s	Zj	Σ
zájmeno	identická klauzální pozice	1	0	8	2	0	5	1	5	22
	odlišná klauzální pozice	0	2	0	0	0	0	0	0	2
perifrastická slovesná forma	identická klauzální pozice	6	10	3	15	12	6	13	1	66
	odlišná klauzální pozice	0	1	3	2	5	2	2	3	18
syntetická slovesná forma		18	52	66	25	42	27	30	13	273
žádná latinská forma		0	1	1	0	1	0	4	0	7
Σ		25	66	81	44	60	40	50	22	388

Tabulka 5 Vztah „nepostiniciálních“ pozic sě a latinského pretextu – všechny doklady

Pokud vynecháme případy Vulgáty, které nemohly staročeský překlad ovlivnit (latina neměla element odpovídající *sě*), můžeme pozorovat výraznou tendenci kopírovat pozici latinského auxiliáru nebo zájmena.

Latinský pretext	Staročeská <i>sě</i>	Gn	Jb	Sir	Iz	Mt	Lk	Sk	Zj	Σ
zájmeno	identická klauzální pozice	1	0	8	2	0	5	1	5	22
	%									
	odlišná klauzální pozice	0	2	0	0	0	0	0	0	2
	%									
perifrastická slovesná forma	identická klauzální pozice	6	10	3	15	12	6	13	1	66
	%									
	odlišná klauzální pozice	0	1	3	2	5	2	2	3	18
	%									
Σ		7	13	14	19	17	13	16	9	108

Tabulka 6 Vztah „nepostiniciálních“ pozic *sě* a latinského pretextu v případě, že latinský text obsahuje latinské zájmeno nebo auxiliár

Projevuje se vliv latiny také v případě postiniciálních pozic?

Latinský pretext	sě	Gn	Sir	Mt	Sk	Σ	%
zájmeno	identická klauzální pozice	3	4	2	3	12	3,1
	odlišná klauzální pozice	0	7	0	4	11	2,9
perifrastická slovesná forma	identická klauzální pozice	17	3	11	14	45	11,8
	odlišná klauzální pozice	10	3	6	8	27	7
syntetická slovesná forma		69	82	79	51	281	73,4
žádná latinská forma		1	1	2	3	7	1,8
Σ		100	100	100	83	383	

Tabulka 7 Vztah postiniciální pozice *sě* a latinského pretextu – sonda (prvních 100 dokladů)

Tam, kde je v latinské předloze samostatná forma „podobná“ sě, lze konstatovat vliv latinské předlohy.

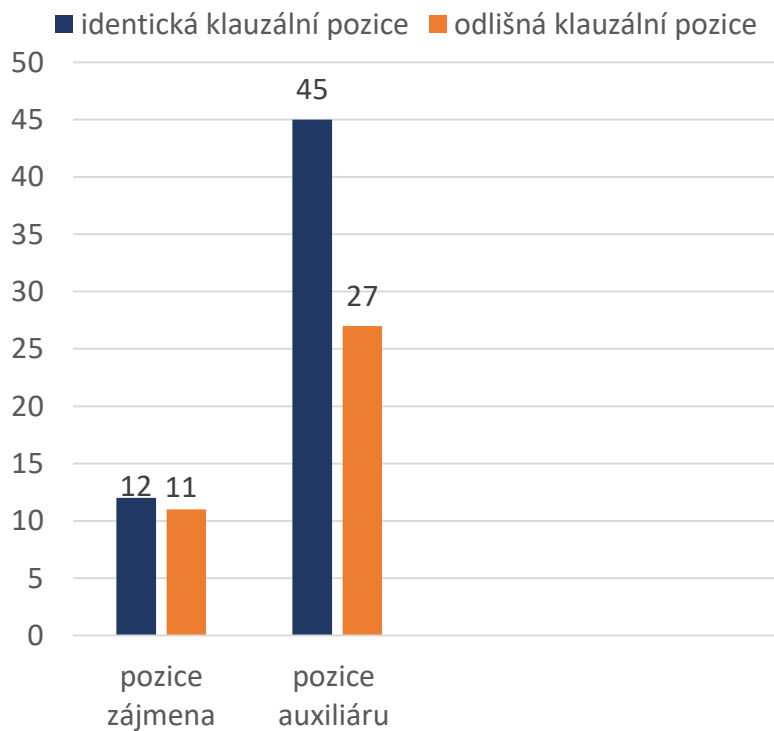
Latinský pretext	sě	Gn	Sir	Mt	Sk	Σ	%
zájmeno	identická klauzální pozice	3	4	2	3	12	12,6
	odlišná klauzální pozice	0	7	0	4	11	11,6
perifrastická slovesná forma	identická klauzální pozice	17	3	11	14	45	47,4
	odlišná klauzální pozice	10	3	6	8	27	28,4
Σ		30	17	19	29	95	

Tabulka 8 Vztah postiniciálních pozic sě a latinského pretextu v případě, že latinský text obsahuje latinské zájmeno nebo auxiliár

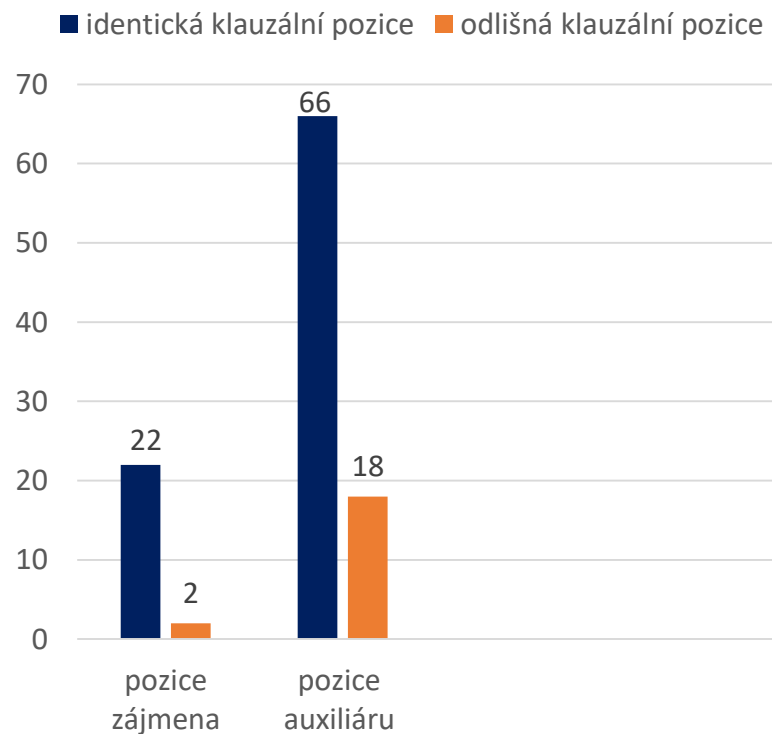

Vztah postiniciálních i nepostiniciálních pozic sě a latinského pretextu

Postiniciální pozice

Nepostiniciální pozice

Zbytky původní přízvučnosti *sě* ve zkoumaných textech I

- v předložkových frázích *na, mezi, před, v, za*

(7) a. *I vecě k některým, ješto sami v sě ufáchu jako spravedlní... BiblOl Lk 18,9*

b. *Dixit autem et ad quosdam qui in se confidebant tamquam iusti... BiblVul*

- může být modifikováno zájmenem *sám*

(8) a. *Nebo co jest člověku prospěšno, že zíšť vešken svět, a sám sě ztratí... BiblOl Lk 9,25*

b. *... si lucretur universum mundum se autem ipsum perdat... BiblVul*

- může být koordinováno

(9) a. *Jsi-li ty syn boží, uzdrav sám sě i ny! BiblOl Lk 23,39*

b. *Si tu es Christus salvum fac temet ipsum et nos BiblVul*

- pozice bezprostředně po spojce *a* (výjimečně)

(10) a. *... aby jim otmlúvaje, sobě pomoci mohl a sě očistil z těch vin... BiblLitTřeb Sk 25,16*

b. *... locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina BiblVul*

(En)klitické vlastnosti sě I

- nenásledují bezprostředně po interjekci nebo vokativu

(11) a. A aj, **učinila** mi sě stezka hojná... BiblOl Sir 24,43

b. Et ecce factus est mihi tramis abundans... BiblVul

(12) a. Pane, **stalo sě jest**, jakož si rozkázal,... BiblOl Lk 14,22

b. domine factum est ut imperasti... BiblVul

- nenásledují bezprostředně po apozici

(13) a. [Hospodinu, [bohu tvému,]] **budeš sě modliti**... BiblOl Mt 4,10

b. ... dominum Deum tuum adorabi... BiblVul

- není doloženo v iniciální pozici (viz tab. 1)

(En)klitické vlastnosti *sě*

- nejsou umístěny nalevo od subjunktora (hypotaktickém spojovacím výrazu)

(14) a. [[Vládařem **když** tě **ustavie**,] *nerod' sě púřiti...*] BiblOl Sir 32,1

b. *rectorem te posuerunt noli extolli* BiblVul

- až na pár výjimek nenásledují po konjunktorech *a*, *ale*, *i*

(15) a. ... *viechu větrové a* [*na ten dóm*] *sě* **obořichu**, *i pade*,... BiblOl Mt 7,27

b. ... *et flaverunt venti et inruerunt in domum illam...* BiblVul

- *sě* je objektem elize (haplogie) v případech, kde se vyskytují v klauzi dvě reflexivní slovesa (*neslušie sě + ženiti sě*):

(16) a. [*Když jest taká věc mezi mužem a mezi ženú,*] **neslušie sě ženiti**... BiblOl Mt 19,10

b. *Si ita est causa homini cum muliere non expedit nubere...* BiblVul